Gabriel de Tarde

GELECEĞİN TARİHİNDEN ALINTILAR

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
SOSYOLOJİ

Yayına Hazırlık
ERTAN ALTAN

Kapak Tasarımı
CAN GÜNDÜZ

Redaksiyon
KEMAL KUTU

Baskı ve Cilt
HİLMİ USTA MATBAASI

Birinci Basım
NİSAN 2004

YÖNETİM YERİ
Menekşe Sok. 31/5
Kızılay/ANKARA
Tel: 0312 418 67 88
Fax: 0312 418 66 57

ISBN 975-584-200-4

GABRIEL DE TARDE

GELECEĞİN TARİHİNDEN ALINTILAR

Fransızca'dan Çeviren
Özcan Doğan

GABRIEL TARDE (1843-1904) Yalnızca kriminolojinin değil, sosyal-psikolojinin, mikro-sosyolojinin, gruplar sosyolojisinin, sosyometrinin de kurucusu olarak anılmalı. Beşerî bilimler alanının Kıta Avrupa'sı ve Anglosakson coğrafyalarındaki dağılımı içinde kendine uzun süre (ve herhalde Durkheimcılığın akademik başarısı yüzünden) yer bulamamıştı. Uzun süre Durkheim'la yapmış olduğu polemiğin sınırları dahilinde ciddiye alındı. Bir de etkili takipçisi Henri Bergson tarafından. Uzun süre Fransa taşrasının muhtelif yerlerinde yürüttüğü yargıçlık görevi sırasında (biraz da suça ilişkin devlet arşivlerinin başında bulunması sayesinde) "Karşılaştırmalı Kriminoloji" başlıklı geniş bir araştırma yayımladı. Belki de gizli niyeti dönemin etkili kriminologu Lombroso'nun psiko-biyolojik tiplemelere dayalı "suçluluk" anlayışıyla mücadele etmekti. Ama bunun için tartışmasının kuramsal ufkunu bütün bir tarihsel-toplumsal düzleme yayması gerekecekti. Olgunluk dönemi eserleri işte bunu gerçekleştirmeye yönelik: *Les Lois de l'imitation* ("Taklidin Yasaları", 1890), *La Logique sociale* ("Toplumsal Mantık", 1895) ve *'Opposition universelle* ("Evrensel Karşıtlık", 1897) adlı kitaplar. Fransa'da ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra bütün eserlerinin basımına yeniden girişilen Gabriel Tarde yine de kanıksadığımız bu tür bir felsefe-sosyal bilim etkileşiminde günümüz için son derecede önemli olan bir "tuhaflık", hiç değilse bir "anomali" sunuyor. Henüz 1902 yılında yayımlanan "Ekonominin Psikolojisi" dönemin Avrupa ufkunda – kolayca unutulduğuna göre– gerçek bir yer alamamıştı. Oysa, son yüzyıl boyunca gerek Marksizm içinde, gerekse dışında ekonomi-politiğe yöneltilen eleştirileri sezgisel bir nüve halinde de olsa barındırıyordu: Öncelikle ekonomik çözümlemenin çıkış noktasını ve yönünü tersine çevirerek – bu çıkış noktası artık "kullanım değeri" üretimi olmayacaktı; yani Aydınlanmanın ünlü "Ansiklopedi"sinden Adam Smith'e varıncaya dek pek çok yerde rastlanabilecek ideal "iğne fabrikası" (maddî üretim) modelinin yerine Tarde "bir kitap nasıl üretiliyor?" sorusunu soruyordu. Bu dolaysızca "bilgi nasıl üretiliyor?" sorusudur ve ekonomi-politiğin tartışma alanına Tarde'dan yüz yıl sonra girmeye başlamıştır. "Bir kitap nasıl imal edilir? Bu bir iğnenin ya da düğmenin nasıl imal edildiğinden daha az ilginç değil."

İÇİNDEKİLER

1 Gönenç ve Mutluluk..... 7

2 Felaket..... 18

3 Kavga ve Mücadele..... 23

4 Kurtuluş..... 35

5 Diriliş..... 41

6 Aşk..... 54

7 Estetik ve Hayat..... 60

GELECEĞİN TARİHİNDEN ALINTILAR

Bildiğimiz gibi, eskiden Hıristiyan denilen tarih öncesi devrin XXV.Yüzyılın sonuna doğru, yeni çağların doğuşuna neden olan beklenmedik felaket ve uygarlığın taşmış selini insanlığın iyiliği için sulara gömen, mutlu yıkım meydana geldi. Bu büyük yıkımı ve kahramanca çabaların sarf edildiği, bir kaç asırda gerçekleşen umulmadık kurtuluşu kısaca anlattım. Elbette ki, herkes tarafından bilinen özel olayları sessizce geçeğim ve sadece bu tarihin ana hatlarıyla ilgileneceğim. Ama önce, insanlığın bu önemli olayın öncesinde başlangıç döneminde çoktan ulaşmış olduğu göreli gelişim ve ilerlemeden bir kaç kelimeyle bahsetmek yerinde olur.

I

GÖNENÇ, MUTLULUK

İnsanlığın gönencinin doruk noktasına, kelimenin yüzeysel ve gayri ciddi anlamında erişilmiş gibiydi. Elli yıldan beri, büyük Asya-Amerika-Avrupa Federasyonu'nun kuruluşuyla ve şurada burada, Okyanusya'da veya Orta Afrika'da asimile edilemeyen barbarlıktan geriye kalanın üzerindeki tartışılmaz hâkimiyetiyle, eyaletler haline getirilen tüm halklar evrensel ve sarsılmaz bir barışın mutluluğuna ve zevkine alışmış idiler. Bu olağanüstü sonuca ulaşmak, yüz elli yıllık bir savaş dönemini almıştı. Ama tüm bu korkular unutulmuştu artık. Üç dört milyon insandan oluşan ordular arasındaki onca korkunç savaştan; zırhlı vagonları olan, buharın tüm gücüyle ileriye doğru atılan ve her taraftan birbirine ateş eden trenler arasındaki savaşlardan; birbirlerini elektrikle çarpıp duran denizaltı filoları arasındaki savaştan; zırhlı ve zıpkınlı olan, hava torpilleriyle patlayan ve düşerken bile ateş etmeye devam eden binlerce paraşütle, bulutlardan atılan balon filoları arasındaki savaşlardan ve tüm bu savaş delisi taşkınlıktan geriye şairane ve bulanık bir anıdan başka bir şey kalmıyordu. Unutmak mutluluğun başlangıcıdır; korku ve kaygı bilgeliğin başlangıcı olduğu gibi.

Benzersiz bir istisna ile halklar bu büyük insan kaybından sonra bu tükenişin verdiği uyuşuklukla kalmadılar; artmış olan gücün dinginliğini ve sükûnetini tattılar. Bunu anlayabiliyoruz. Yaklaşık bir asırdır, revizyon önerileri geçmişin kör rutinliğin-

den koparak sağlam ve iyi yetiştirilmiş gençleri, tamamen mekanik hale gelmiş olan askerlik görevinden muaf tutmak üzere itina ile seçiyor ve askerin ve alt kademedeki bir memurun son derece azalmış rolü için yeterli olan tüm zayıfları askere gönderiyordu. Zekice bir seçimdi bu. Tarihçi, bu yeniliği minnetle övmekte kusur etmeyecektir; bugünün insanının eşsiz güzelliği, bu yenilik sayesinde oluştu zamanla. Gerçekten de bugün ilkçağ müzelerinin vitrinlerinde atalarımızın fotoğraf dedikleri şu egzantrik karikatür kitaplarına baktığımızda, yaratılan ilerlemenin büyüklüğünü görebiliriz; öyle ki, biz gerçekten bu çirkin suratlılardan, bu cücelerden geliyoruz; saygın bir gelenek bunu kanıtlıyor zaten.

Neo-Pastöriyen ekol tarafından henüz analiz edilmemiş olan son mikropların keşfi, bu döneme rastlıyor. Tüm hastalıkların nedeni bilindiğinden, çarenin bulunmasında gecikilmedi. Bu andan itibaren, bir veremli, bir romatizmalı veya herhangi bir hasta, eskiden çift başlı bir canavarın ya da namuslu bir şarap satıcısının nadir oluşu kadar nadir bir olgu haline geldi. O dönemden beridir, eskilerimizin konuşmalarında yer alan şu sağlık sorunlarının gülünç alışkısı kayboldu: "Nasılsınız? Sıhhatiniz nasıl?" Sadece miyopluk gazetelerin olağanüstü yayılışıyla acınacak gidişatını devam ettirebilmişti; tek bir kadın, tek bir çocuk yoktu ki gözlük kullanmasın. Fakat bu geçici aksilik, optik sanatına kaydettirdiği ilerlemeler ile fazlasıyla telafi edildi.

Ulusların düşmanlıklarını ortadan kaldıran siyasi birlikle birlikte son farklılıkları da hızla ortadan kaldıran bir dil birliği vardı. XX.Yüzyıldan beri, ortaçağdaki Latince'yle karşılaştırılabilecek tek ve ortak bir dil ihtiyacı tüm dünyadaki bilginler arasında öylesine yoğundu ki, onları tüm anlatılarında uluslararası bir dil kullanmaya itiyordu. İngilizce ve İspanyolca'yla giriştiği uzun bir rekabetten sonra Yunanca, İngiliz İmparatorluğu'nun çöküşünden ve İstanbul'un Helen-Rus İmparatorluğu

tarafından alınışından itibaren, kendisini kesin olarak kabul ettirdi. Yavaş yavaş ya da çoğunlukla tüm modern ilerlemelere özgü bir ivedilikle, bu dilin kullanımı tabaka tabaka toplumun en alt seviyelerine kadar indi ve XXII.Yüzyılın hemen ortalarında, Loire'dan, Amour Irmak'ına kadar, kendisini Demosthene dilinde kolaylıkla ifade edemeyen tek bir çocuk dahi yoktu artık. Şurada burada, dağların derinliklerinde kaybolmuş olan bir kaç köy, kurucularının savunmasına rağmen, eskiden Fransızca, Almanca ve İtalyanca denilen eski şiveleri bozmakta ve değiştirmekte inat ediyorlardı, lakin insanlar büyük şehirlerde bu saçmalıkları duyduklarında çok gülüyorlardı.

Tüm çağdaş belgeler, dildeki bu tekleşmeyi takiben ahlakta, düşüncelerde, ihtiyaçlarda ve sosyal hayatın bir bütün olarak aynı düzeye getirilen tüm formlarında gerçekleşen değişimin hızını, derinliğini ve evrenselliğini doğrulama konusunda hemfikirler. Medeniyetin gelişimi o ana kadar engellenmiş gibi görünüyordu ve ilk defa bütün bentler yıkıldığından, medeniyet rahatlıkla bütün dünyaya yayıldı. Yeni keşfedilen en küçük bir endüstriyel yenilik, keşifçisine artık milyonlara değil, milyarlara mal oluyordu; çünkü herhangi bir yerde doğan bir düşüncenin yayılmasını hiçbir şey durduramıyordu artık. Aynı sebeple, halk tarafından ne kadar az okunmuş olursa olsun, bir kitabın basımları artık birkaç taneyle değil, binlerle sayılıyordu ve tiyatro gösterileri ne kadar az alkışlanmış olursa olsun, artık bir kaç taneyle değil binlerle sayılıyordu yine. Bu durumda yazarların rekabeti çok keskin bir düzeye ulaştı. Üstelik belagatlerini diledikleri gibi gösterebiliyorlardı, zira bu evrensel Neo-Helenizm tufanın ilk etkisi, bizim kaba atalarımızın anlaşılmaz hale gelen tüm sözde edebiyatını sonsuza dek sular altında bırakmak oldu; klasik başyapıt dedikleri şeylere kadar, şu Shakspeare, Goethe, Hugo ve artık unutulmuş olan barbar isimlere kadar, ki bilginlerimiz bunların yazılarını zorlukla okuyabiliyorlar. Artık kimsenin okuyamayacağı bu insanların eserlerini çalmak, onlara hiz-

met etmek ve onları fazla onurlandırmak olurdu. Bundan geri de kalınmadı; kreasyon sanılan cesur öykünmeler, olağanüstü bir başarı gösterdi. Bu şekilde işlenebilecek konular bol ve bitmez tükenmez cinstendi. Maalesef, asırlar önce ölmüş olan antik şairler, Homeros, Sophocles ve Euripide, genç yazarlar için tekrar hayata dönmüşlerdi, hem de Pericles döneminden bile bin kat daha iyiydiler. Bu rekabet özellikle yeni-gelenleri rahatsız ediyordu. Özgün dehâlâr *Athalias, Hernanias, Macbethes* gibi heyecan uyandıran yeni eserleri boşuna oynatıyorlardı gerçekten de. Halk, *"Œdip-Kral* veya *Kuşlar"* gibi oyunların temsiline gittiği için bunları sık sık ihmal ediyor, önemsemiyordu. Ve yenilikçi bir romancının güçlü bir portresi olan *Nanais*, *"Odysee"* için yapılan popüler bir baskının kazandığı büyük başarılar karşısında başarısızlığa uğradı tamamıyla. Klasik, romantik veya diğer aleksandrenlere[1] doymuş olan ve kâh tahterevalli oynayıp sırayla yoksullaşıp zenginleşen, kâh saklambaç oynayıp kendisini aratmak için saklanan durakların ve kafiyelerin çocuksu oyunlarından yorgun düşen kulaklara, Homeros'un serbest ve zengin güzel dizeleri, Safo'nun kıtaları ve Sophocles'in koşukları, Wagner'in müziğinin pabucunu dama atan anlatılmaz tatlar ve zevkler sundular. Müzik, güzel sanatlar sıralamasında genel olarak ikinci sıraya düştü yeniden. Bununla birlikte, insan zihninin bu filolojik yenilenişinde, şiire meşru mevkisini, yani birinci sırayı alma olanağını veren umulmadık bir edebi zenginlik fırsatı bulunuyordu. Dil yeniden canlandığında, yeşerdiğinde, ya da tamamen değiştiğinde ve ebedi bayağılıkları yeniden ifade etmekten zevk duyulduğunda, gerçekten de yeniden çiçek açar her seferinde.

Zevklerle ve tatlarla güzel vakit geçirme değildi bu sadece. Halk buna tutkuyla katılıyordu. Kuşkusuz bugün sanat eserlerini okuma ve onların tadını çıkarma olanağı ve zamanı vardır hal-

[1] On iki hecelik Fransız dizesi. (Çev.)

kın. Gücün uzaktan elektrikle iletilmesi ve binlerce şekilde kullanılması, örneğin kolaylıkla taşınabilen basınçlı hava şişeleri, el işini neredeyse hiçe indirgedi. Çağlayanlar, rüzgârlar ve dalgalar, insanın hizmetçileri oldular; tıpkı buharın geçmiş çağlarda çok küçük bir oranda da olsa insana hizmet ettiği gibi. Becerikli oldukları kadar basit olan yetkin makinelerle akıllıca dağıtılıp kullanılan doğanın bu büyük ve bedava enerjisi, uzun zamandan beri tüm hayvan gücünü ve işçilerin çoğunluğunu gereksiz hale getirmişti. Henüz var olan gönüllü işçilerse, büyük emekçi topluluklarında ve uluslararası atölyelerde ancak üç beş saat geçiriyorlardı ve buralarda onlarca ve belki yüzlerce kat artmış olan üretim gücü, bu atölyeleri kuranların beklentilerini fazlasıyla aşıyordu.

Toplumsal sorun bununla çözüldü, anlamına gelmiyor bu; sefalet olmadığı için, doğrudur, zenginlik ve rahatlık elde edilmeye çalışılmıyordu artık; insanlar başkalarının payını ve kısmetini elde etmeye çalışmıyordu artık, kimse değer vermiyordu artık bunlara; çirkinlik de olmadığından aşka hiç değer verilmiyor ve arzulanmıyordu, ki sevimli kadınların ve güzel erkeklerin olağanüstü çokluğu, en azından görünüşte aşkı fazlasıyla genel ve kolay hale getiriyordu. Böylece iki büyük eski sarayından kovulan insan arzusu, ona açık tek şey olan ve sosyalist merkezileşmenin ilerlemeleriyle, her geçen gün giderek daha çok önem kazanan bir yöne doğru atıldı bir bütün olarak: Fethedilecek politik iktidar. Ve o zaman, yalnız kendisinde bir araya gelmiş olan tüm aşırı isteklerle, açgözlülükle, uçarılıkla, kıskanç ve istekli bir açlıkla ve geçmişin aç arzularıyla beklenmedik bir şekilde büyüyen taşkın ihtiras, korkunç seviyelere ulaştı. Üstün ve yüce mülkü, yani, devleti zaptedecek olanındı iktidar; evrensel devletin mutlak kudretini ve her şeyi bilişini kendi kişisel programını ya da kendi insanlık rüyasını gerçekleştirmede kullanacak olanındı. Daha önce de söylediğimiz gibi, bunun sonucunda ortaya çıkan şey, büyük bir demokratik cumhuriyet de-

ğildi kesinlikle. Böylesine taşkın bir gurur ve kibir, yeni bir taht ortaya çıkarırdı kaçınılmaz olarak; daha yüce, daha güçlü, hiç olmadığı kadar ihtişamlı ve parlak bir taht. Üstelik tek devletin nüfusu milyarlarla ölçüldüğünden, evrensel oy pratik olarak imkânsız ve gereksiz hale gelmişti. Giderek kalabalık hale gelen meclislerin yaratabileceği sakıncaları gidermek için seçim bölgeleri öylesine büyütülmek zorunda kalındı ki, her bir milletvekili, en az on milyon seçmeni temsil ediyordu. Bu şaşırtıcı değildir, zira unutmayalım ki, ilk kez olarak oy hakkını kadınlara ve çocuklara yaymak gibi bir düşünce söz konusuydu. Bu oy hakkı onların adlarına kullanılıyordu, ancak, yasal veya öz babaları ya da kocaları tarafından elbette ki. Şunu da belirtelim ki, mantığa uygun olduğu kadar sağduyuya da uygun olan ve hem sosyal egemenlik ilkesiyle, hem toplumsal istikrar ihtiyacıyla gerekli kılınan bu iyileştirici ve zorunlu reform, bekâr seçmenlerin koalisyonu önünde neredeyse başarısızlığa uğruyordu, ki bu inanılmaz bir şeydi.

Gelenek, oylardaki bu kaçınılmaz artışla ilgili yasa tekliflerinin kesinlikle reddedildiğini söylüyor bizlere, tabii Sezarcı eğilimlerinden şüphelenilen bir milyarderin yakın zamanlarda seçilmesi meclisin aklını başından almamışsa eğer. Meclis, bu projeyi kabul etmekte acele ederek, bu ihtiraslı şahsiyetin popülaritesine zarar verdiğini düşünüyordu. Bu projede bir tek şey görebiliyordu meclis, o da şu ki, bu yeni Sezar'ın kadın düşkünlüğüyle hakarete uğramış veya kaygılanmış olan babalar ve kocalar, onun muzaffer ilerleyişini engellemek için giderek güçleniyorlardı. Ama öyle geliyor ki, bu bekleyiş hayal kırıklığına uğratıldı.

Fakat ne olursa olsun, bu efsanede şurası kesindir ki, seçim imtiyazının ortadan kaldırılmasının ardından seçim bölgelerinin genişlemesi nedeniyle, bir milletvekilinin seçilmesi gerçek bir ödül haline gelmişti ve seçilmiş kişiye her zaman olduğu gibi büyüklük sarhoşluğu veriyordu. Yeniden ortaya çıkan bu feo-

dalite, sonunda monarşinin yeniden kuruluşuna varacaktı zorunlu olarak. Bir an için bilginler eski bir filozofun kehanetini izleyerek bu evrensel tacı giydiler ama onu ellerinde tutamadılar. Çok sayıdaki okul tarafından halk diline indirgenen bilim, çekici bir kadın veya şık bir mobilya kadar sıradan ve genel bir şey haline gelmişti. Ve yine bu yetkinlikle son derece basitleştirilmiş olan bilim; değişmez ana hatlarıyla, katı ve olgularla dolu çerçevesiyle tamamlanmış olan ve artık sadece görünmez adımlarla ilerleyen bilim, eskiden sadece dini yerleştirdiği beyinlerin derinliklerinde çok az yer tutuyordu. Entelektüel gücün büyük kısmı başka yerlere gidiyordu bu durumda; şöhret ve prestij gibi şeylere. Antik oluşlarıyla kutsal olan bilimsel yapılar, ne yazık ki hafif bir gülünçlük görüntüsü almaya başlamışlardı çoktan ve insan bunu düşündükçe, buda papazlarının dini kurumlarını, ya da eski resimlerde gösterilen kilise konuşmalarını düşünüyor ve bunlara gülüyordu.

O halde, iyi niyetli olarak Antoninler'i öykünen fizikçi ve geometrici imparatorların bu ilk hanedanının yerini bir sanatçılar hanedanının alması, hiç şaşırtıcı değildir; sanatçılar ki, sanattan uzaklaşmış ve krallık asasını kullanıyorlardır artık, daha önce keman yayı, heykeltıraş kalemi ve resim fırçası kullandıkları gibi. Bunların en görkemlisi ise, bir mimar oldu. Eğitilmiş ve benzersiz bir enerjinin hizmet ettiği bol ve taşkın bir imgelem adamıydı bu. Bu mimar, diğer büyük projeler arasında, kendi başkentini, yani İstanbul'u, başka bir yerde, bin yıldır ıssız bir çöl olan Antik Babil arazisinin üzerinde yeniden kurmak için temelinden yıkmayı planlamıştı. Gerçekten parlak bir fikir. Bir başka Nil'in suladığı Kalde'deki bu eşsiz ovada, çok daha verimli olan ve canlandırılıp güzelleştirilen çok daha güzel bir başka Mısır vardı; cesur ve sıkış tıkış edilmiş anıtlarla, kalabalık ve coşkulu nüfuslarla, her daim mavi bir gökyüzünün altındaki altın sarısı ekinlerle ve Nabüşadonozor şehrinden, Avrupa'nın, Afrika'nın ve Asya'nın sınırlarına kadar, Himalayalar, Kafkas-

lar ve Sahra üzerinden uzanan demirden bir ağa benzeyen parıldayan demiryollarıyla sarmakla bitmeyecek ufki bir enginlik vardı. Tüm bunlar bir kaç yıl içinde yapıldı. Yüklendikten sonra yüzlerce Habeş çağlayanı ve bilmem kaç tane kiklonla elektriksel olarak iletilen güç, hiç zorlanmadan Ermenistan dağlarından, taş, odun ve onca yapı için gerekli olan demiri taşımaya yetiyordu. Bir gün, bin bir arabadan oluşan bir zevk ve arzu katarı, yüklü bir iletken kablonun yakınından geçerken, göz açıp kapayıncaya dek çarpıldı ve paramparça oldu. Ama Babil, gösterişli rezalet ve çirkef kenti, pişmemiş boyalı tuğlaların sefil ihtişamının şehri, Nabopolasarları ve Baltazarları, Sirusları ve İskenderler'i aşağılayan bir görkemle, mermer ve granitle yeniden kurulmuş olarak buldu kendini. Arkeologların bu vesileyle Antik Babil ve Asur'un üst üste dizilmiş bir çok katmanında, pek değerli keşifler yaptıklarını eklemeye gerek bile yok. Asurloji çılgınlığı o kadar ileri gitti ki, tüm heykel atölyeleri, saraylar ve hatta hükümdar armaları insan başlı kanatlı boğalarla doldu; tıpkı eskiden müzeler Eros heykelleriyle, ya da kanatlarıyla boğazı sarılmış kerubilerle dolu olduğu gibi. Ve hatta bazı ders kitapları, çivi harfleriyle bastırılıyordu, taze ve genç imgelemler üzerindeki etkisini artırmak için.

Masonluğun bu aşırılığı büyük bir talihsizlikle yedinci, sekizinci ve dokuzuncu devlet iflasına ve birçok kâğıt para akınına yol açtığından, bu parlak saltanattan sonra tacın filozof bir maliyeci tarafından taşındığını görmekten sevinç duyuluyordu çoğu zaman. Maliyede düzen yeni yeni kurulurken, benzersiz bir yapıya sahip olan hükümet idealini, büyük ölçüde uygulanabilecek duruma getirdi bu filozof. Gerçekten de, onun gelişinden sonra, yeni seçilen ve üstelik çok zeki olan ama en ufak bir espriye sahip olmayan tüm nedimelerin, her şeyden önce olağanüstü çirkinlikleriyle kendilerini gösterdiğini; saray hizmetçilerinin kılıklarının gri ve donuk bir renkte olduğunu; şipşak sinematografiyle binlerce kopyası yapılan saray balolarının en na-

muslu ve en tatsız yüzleri ve görülebilecek en iç karartıcı şekilleri bir araya getirdiğini; fotoğraf ve belgelerinin gönderilmesinin ardından, kısa bir süre önce imparatorluğun en yüksek görevlerine atanmış adayların temelde mahiyetlerinin kabalığıyla kendilerini gösterdiğini ve nihayetinde gezilerin ve (günü bir Amerikan kasırgasının gelişini haber veren, gizli resmi mesajlarla önceden belirlenen) halk şenliklerinin çoğunlukla yoğun sisli bir günde ya da onları büyük bir yağmurluklar ve şemsiyeler gösterisi haline getiren zorlu bir yağmurlu günde yapıldığını fark etmekte gecikmedi insanlar. İnsanlar konusunda olduğu gibi projeler konusunda da prensin seçimi daima şu olmuştur: En çirkinler arasından en faydalısı veya en iyisi. Tahammül edilmez bir tekrenklilik, ezici bir monotonluk ve iç bulandırıcı bir can sıkıcılık, hükümetin tüm çalışmalarına damgasını vurmuştu. Buna güldü insanlar önce; sonra heyecana ve telaşa kapıldılar, tiksindiler bundan sonra ve buna alıştılar en sonunda. Sonuç şu ki, belli bir süre sonra ihtiraslı kimse kalmadı artık; bir politikacıyla, yani mevkisinden düşmüş olan, güzeli kendi alanının dışında arayan ve yeniden şiir yazmaya ya da heykel ve resim yapmaya başlamak için saygınlığın ve erdemin peşinden ayrılan bir sanatçıyla ya da bir edebiyatçıyla karşılaşmanız olanaksız gibiydi artık; bu andan itibaren, devlet adamlarının üstünlüğünün, en yüksek seviyeye ulaşmış bir vasatlıktan ve yetersizlikten başka bir şey olmadığı şeklindeki bu aforizma, doğrulandı ve kabul gördü.

Bu seçkin ve değerli hükümdara, büyük bir lütuf borçluyuz. Saltanatının temelindeki büyük düşünce, ölümünden sonra anılarının yayımlanmasıyla ortaya çıkmıştı. Bu can sıkıcı ve acınacak yapıttan bize, geriye kalanların kaybına üzülmemize neden olan şu bölüm kaldı: "Sosyolojinin gerçek kurucusu kim? Auguste Comte mu? Hayır, Menenius Agrippa! Bu büyük adam, hükümetin sosyal yapının başı değil de midesi olduğunu anladı. Bir midenin değeri, iyi ve çirkin olmasıdır, faydalı ve

bakılamayacak kadar iğrenç olmasıdır; zira bu gerekli organa bakmak hoş bir şey olsaydı, ona dokunmaktan korkulması gerekirdi ve doğa onu gizlemek ve korumak için bunca itina göstermezdi. Hangi sağduyulu insan, güzel bir sindirim aygıtı, kibar bir karaciğer veya zarif akciğerler gördüğünü iddia edebilir ki? Bu iddia, politikada güzellik ve büyüklük taslamak hastalığından daha komik olmazdı herhalde yine de. Aklı başında, sağlam ve sade olmak lazım. Benden önce gelenler..." Burası eksik. Biraz sonra şunu okuruz: "En iyi hükümet, kusursuz bir biçimde burjuva olmaya, dürüst ve tarafsız olmaya dikkat edendir, ki kimse artık ne taraf, ne de karşı olmaya çalışmasın." Böyle diyordu, Semiramis'in bu son takipçisi. Asma bahçelerin gün ışığına çıkarılan arazisi üzerinde, defne-yaldız ve karnabahar ekili olan bir bahçenin ortasına, masrafları devlete ait olmak üzere, Louis-Philippe'in dövülmüş alüminyumdan heykelini diktirmişti kendisi.

Evren soluk alıyordu. Biraz esniyordu kuşkusuz ama ilk defa büyük bir barış içinde, insanların neredeyse karşılıksız olarak faydalandığı büyük bir zenginlikle, şiirdeki ve sanattaki büyük gelişmeyle ve özellikle de lüks içinde parlıyor, ışık saçıyordu ve dünya böyle bir şeyi ilk defa görüyordu. İşte böyle bir anda, büyük bir Eiffel Kulesi şeklinde yeniden inşa edilen Babil kulesinde yapılan astronomik gözlemlerle tespit edilen, yeni ve görülmemiş derecede büyük bir tehlike işareti, büyük bir şaşkınlık ve hayranlık içinde olan topluluklar arasında yayılmaya başladı.

II

FELAKET

Güneş, birçok kez zayıflama işareti vermişti açık bir biçimde. Yıldan yıla çoğalmış olan lekeleri büyüyor, rengi önemli ölçüde azalıyordu. İnsanlar tahminlerde bulunuyorlardı: Yakıtı mı yoktu acaba? Uzaydaki yolculuğunda, görülmemiş derecede soğuk bir bölgeden mi geçmişti? Bunu bilmiyorlardı. Ne olursa olsun, halk bundan pek kaygı duymuyor gibiydi, aniden olmayan, azar azar olan şeylerden pek kaygı duyulmadığı gibi. Unutulmak üzere olan astronomiye hayat veren bu *güneş kansızlığı*, dergilerdeki sert ve alaycı birçok makaleye konu olmakla kaldı sadece. Genelde bilginler, sıcak odalarında sıcaklığın düştüğüne inanmıyorlarmış gibi davranıyorlardı ve termometrelerin kesin göstergelerine rağmen, yavaş evrim ve klasik bulutsu varsayımıyla birleşmiş olan enerjinin saklanması dogmasının, güneş kütlesinin bir asırlık, ya da haydi haydi beş yıllık veya bir yıllık kısa bir sürede kendisini hissettirecek kadar hızlı bir şekilde soğuması yönündeki düşünceleri reddettiğini söylüyorlardı durmadan. Eretik ve karamsar bir mizaca sahip olan ve farklı görüşte olan kimi bilginler şunu fark ettiler ki, geçmişteki astronomlara bakılacak olursa, değişik dönemlerde kimi yıldızlar gökyüzünde yavaş yavaş sönmüş, ya da en fazla bir yıllık bir hareket süresi içerisinde en parlak halinden, hemen hemen tam bir karanlığa geçmişti. Buradan çıkardıkları sonuca

göre, güneşimizin bu durumunda şaşılacak bir şey yoktu; yavaş evrim teorisi belki de evrensel olarak uygulanabilir değildi ve bazen, eski zamanlarda Cuvier adında gizemli ve keşif sahibi bir yaşlının ileri sürdüğü gibi, gökyüzünde, yeryüzünde olduğu gibi gerçek devrimler meydana geliyordu. Ama Ortodoks bilim, bu cüretkârlıklara karşı öfkeyle savaşıyordu.

Bununla birlikte 2489 kışı öylesine kötü gitti ki, insanlar ortalığı telaşa verenlerin korkutmalarını fazlasıyla ciddiye almak zorunda kaldılar. Sonunda *güneş kanaması*ndan şüphelenmeye başladılar giderek. Yirmi bin baskı yapan bir broşürün başlığı buydu. İnsanlar, baharın gelişini bekliyordu kaygıyla.

Sonunda bahar geri geldi ve güneş-kral tekrar göründü. Fakat tanınmaz bir haldeydi ve tacını yitirmişti artık. Kıpkırmızıydı. Çayırlar artık yeşil değildi, gökyüzü mavi değildi artık; Çinliler yitirmişlerdi artık sarı benizlerini, her şey ansızın renk değiştirmişti; tıpkı bir peri masalındaki gibi. Sonra, derece derece kırmızıdan turuncuya döndü güneş; 'gökte altından bir elma', dedi insanlar onun bu haline ve birkaç yılda bütün bir doğa gibi, bin türlü renge büründüğünü gördü insanlar; turuncudan sarıya, sarıdan yeşile ve nihayet yeşilden endigoya ve soluk maviye. Meteorolojistler, 2 Eylül 1883 yılında, güneşin Venezuella'da bütün gün boyunca ay gibi mavi görünmüş olduğunu hatırlatıyorlardı. Bin bir şekle giren evren, korkmuş bakışları hayran bırakan, doğal güzellikleri sade bir incelikle canlandıran ve tuhaf bir şekilde şeylerin gücünü artırarak, ruhların derinliğini kıpırdatan yeni renklere bürünüyor, yeni yüzler kazanıyordu!

Felaketler birbirini izler peşi sıra. Norveç'teki, Kuzey Rusya'daki ve Sibirya'daki bütün bir halk donarak ölür bir gecede; ılıman bölgeleri kırıp geçer soğuk; yaşayanlardan geri kalanlar kar ve buz yığınlarından kaçarak, şiddetli kar fırtınalarıyla karşılaşan ve sonsuza dek kaybolan trenlere binerek, milyonlar halinde tropik bölgelere doğru göç ederler. Başkente art arda telgraflar gelir ve kimi zaman Pirene, Alp ve Kafkas Dağ-

larındaki tünellerde korkunç çığların çıkışları tıkayarak hapsettiği büyük trenlerden artık haber alınamadığını, kimi zaman dünyadaki bazı büyük nehirlerin, örneğin Ren ve Danube'un artık akmadıklarını, diplerine kadar donduklarını ve bunun sonucunda binlerce anneyi çocuklarını yemeye zorlayan, tarif edilmez bir açlığa yol açan korkunç bir kuraklığın yaşandığını bildirirler. Zaman zaman bir ülkenin ya da bir kıtanın merkezle iletişimi kesilir aniden; bütün telgraf ağı kar altında kalır; şurada burada, küçük fincanları taşıyan direklerin irili ufaklı tepeleri görünür yer yer sadece. Tüm dünyayı saran bu sıkı örülü devasa ağdan ve demiryollarındaki yetkin sistemin yeryüzünde yaptığı şu büyük örgüden geriye, Napoleon'un büyük ordusunun Rusya'dan geri çekilişi sırasında bıraktığı kalıntılara benzeyen dağınık parçalardan başka bir şey kalmaz.

Bununla birlikte, dağların derinliklerinde, Alp ve And Dağlarındaki son sığınaklarında, sarp boğazlarda ve yüksek vadilerde binlerce asırdan beri saklı kalan ve güneşe yenik düşen buzullar, muzaffer yürüyüşlerine tekrar başladılar. Jeolojik devirlerden beri hareketsiz olan tüm buzullar, çok daha büyümüş bir şekilde yeniden canlandılar. Kısa bir süre öncesine kadar yemyeşil olan ve tadına doyulmaz sularların aktığı şehirlerle dolu olan tüm Alp ve Pirene vadilerinden, bu beyaz sürülerin, bu donmuş lavların, engin ovalarda ilerleyen buzultaşlarıyla ve kayalardan, devrilmiş lokomotiflerden, köprü, gar ve otellerden, darmadağın bir şekilde sürüklenen anıtlardan, insana üzüntü veren ve adeta başarılı bir istilanın ganimetlerine benzeyen tuhaf biçimli eski eşyalardan oluşan hareketli falezlerle her yana saçıldığını görürsünüz. Ölüme karşı savaşan ve ruhlarda aldatıcı umutları yeniden canlandıran güneşin büyük sarsıntılarını gösteren ve kimi zaman yakıcı olan gün ışığına rağmen, bu soğuk istilacılar adım adım ilerleyerek yol alırlar. Buzul çağının tüm eski alanlarını yeniden bir bir ele geçirirler ve yollarının üzerinde, dağlarda ya da büyük bir şehrin yakınında yalnız ve üzgün bir şekilde yatan

ve eski zamanların büyük felaketlerinin gizemli bir tanığı olan yoldan sapmış kocaman bir blok gördüklerinde, onu kaldırır ve katı denizlerinin üzerinde sallayarak alıp götürürler; tıpkı hareket halinde olan bir ordunun düşman tapınaklarda bulunan tozlu ve eski bayraklarını yeniden alıp dikmesi gibi.

Dünyadaki ve gökyüzündeki bu yeni buhranla karşılaştırıldığında, buzul çağı nedir ki? Şüphesiz, güneşteki belli bir zayıflama ve benzer bir baygınlık neden olmuştu buna ve tabii ki, ince derili ve ince tüylü olan yani pek az giyinik olan hayvan türleri de yok olmuş olmalı o zaman. Fakat küçük bir darbeydi bu yalnızca; son ve ölümcül saldırının basit bir uyarısıydı sadece. Buzul çağları, -zira birçok buzul çağı olduğunu biliyoruz- çok daha korkunç bir şekilde yeniden başlıyordu artık. Buzul çağları, bu yeni olaylarla açıklanıyordu şimdi. Fakat itiraf etmek gerekir ki, jeolojideki karanlık bir noktayla ilgili olan bu açıklama, mal olduğu toplumsal talihsizlikler ve felaketler açısından yetersiz kalmıştı.

Ne büyük bir felaket! Ne büyük bir korku! İtiraf ediyorum ki, kalemim bunları yeniden anlatmakta güçlük çekiyor! Kendisine şahit olan herkesi yüzlerce metrelik kar yığınları altında öldüren böylesine benzersiz bir felaket nasıl anlatılabilir ki zaten? Kesin olarak bildiğimiz tek şey, XXV.Yüzyıl'ın sonlarına doğru dağlık Arabistan'ın küçük bir kantonunda yaşananlardır. İstilalar ve donmuş seller devam ederken, ölen milyonlarca insandan sağ kalan birkaç milyon insan sığınmıştı oraya. Dağlık Arabistan, Sahra'yla birlikte dünyanın en kalabalık ülkesi haline geldi o zaman. İklimin sıcaklığına göre, hükümet merkezi olmasa da -zira zorbalık ve şiddet hüküm sürüyor ne yazık ki–, onun yerini tutabilecek büyük ısıtıcılar ve buzulla kaplı Babil'den geriye kalan ne varsa, oraya taşındı. Soğuğa karşı savaşa hayranlık verici bir şekilde adapte olan yeni mimari planlarla, birkaç ay içerisinde yeni bir şehir kuruldu. Büyük bir rastlantıyla, olayın yaşandığı yerde bol ve işlenmemiş kömür

madenleri bulundu. Uzun yıllar ısınmaya yetecek kadar yakacak var gibi görünüyordu. Beslenmeye gelince, pek uğraşılacak bir şey yoktu henüz. Güneş canlanıp buğdaylar yeşersin diye beklenirken, ambarlarda birkaç çuval tahıl kalmıştı sadece. Buzul çağından sonra güneş yeniden canlanmaya başlamıştı. "Neden bir daha olmasın ki?" diye soruyordu iyimserler.

Gün ışığını bekler artık herkes! Güneş morarır giderek, buğday yenilebilir değildir artık; soğuk öyle güçlüdür ki, evlerin duvarları büzülüp çatlar ve içinde yaşayanları bir anda öldüren güçlü hava akımlarına yol açar. Bir fizikçi, katılaşmış azot ve oksijen kristallerinin gökten yağdığını gördüğünü iddia eder ve bu, atmosferin çok geçmeden bozulacağı korkusunu verir insanlara. Denizler çoktan katılaşmıştır; sorunları gidermeyi başaramayan hükümete ait büyük bir sobanın etrafında nafile yere toplanan binlerce insan, buz kesilir bir gecede. Ertesi gece, binlercesi daha ölür aynı şekilde. Bu güçlü kuvvetli ve asil insan ırkından; yüzyılların gayreti ve dehasıyla böylesine zekice bir seçimle yaratılan insan ırkından geriye, birkaç bin kişiden, uygarlığın biricik temsilcileri olan, zayıf ve titrek birkaç örnekten başka bir şey kalmaz.

II

KAVGA ve MÜCADELE

Bu güç durumda, insanlıktan umudunu kesmeyen bir adam göründü. Adını biliyoruz. Şaşırtıcı bir rastlantıyla Helenizm'in bir diğer kurtarıcısı gibi, adı Miltiade idi. Helen ırkından değildi ama Brötonyalı haçlı bir Slav'dı. Neo-Grek dünyanın büyük gönencini ve mutluluğunu az da olsa sevmiş ve yakınlık duymuştu ve büyük bollukta, tufanda, çağdaşlaşmış bir tür Bizans Rönesansı olan bu evrensel zaferde, başkaldırı tohumlarını kalplerinin derinliklerinde sevgiyle saklayanlardan biriydi o. Fakat, göçebelerin ve barbarlığın karşısında yok olmakta olan, Romalılığın yüce koruyucusu barbar Stilicon gibi, uygarlığın bu asisi, bir başına, onu bu çöküşten kurtarmaya çalışan tek kişiydi. Belagatlı ve güzel olan fakat çoğunlukla keyifsiz ve sessiz olan, kimi duruş ve tavırlarıyla Chateaubriand ve Napoleon'a (bildiğimiz gibi, o dönemlerde dünyanın küçük bir bölümündeki, iki ünlü şahsiyetti bunlar) benzeyen ve umudu olduğu kadınlar ve de korkusu olduğu adamlar tarafından tapılan bu adam, tam zamanında kalabalığı birbirinden ayırmıştı. Büyük bir rastlantı, onun doğal yabanıllığını arttırmıştı bir parça. Denizi, karaya göre daha az düz ve her açıdan daha büyük bulan bu adam, kaptanı olduğu son devlet gemisinde gençliğini, polis ve kıtalara keşif gezileri yapmakla geçirmişti; imkânsız maceralar düşlemekle, her şey fethedildiğinde yeni fetihler ve her şey keşfedildiğinde yeni Amerika keşifleri hayal etmekle ve tüm yolcuları, tüm kâşifleri, artık alınacak bir şeyin kalmadığı zafer

meydanlarının mutlu misyonerleri olan tüm eski fetihçileri lanetlemekle geçirmişti. Bununla birlikte bir gün, yeni bir ada keşfettiğini sandı bu adam –bu bir hataydı– ve oldukça ilkel görünen, İngilizce konuşan ve İncil okuyan yabanıl bir kabileyle savaşma zevkine nail oldu; eski tarihin söz ettiği son kavgaydı bu. Bu kavgada öylesine bir kahramanlık gösterdi ki, rütbesini kaybetme pahasına, tayfası onun deli olduğunu düşünmeye başladı. Ruh doktorlarından biri bu popüler duyguyu yeni bir tür intihar–deliliği olarak ilan etti herkesin önünde. Neyse ki bir arkeolog, elinde belgelerle, böylesine yabancılaşmış olan ancak geçmiş asırlarda yiğitlik adı altında olağan olan bu olgunun basit bir atacılık vakası olduğunu göstererek buna itiraz etti. Kötü olan şu ki, bahtsız Miltiade, aynı karşılaşmada yüzünden yaralanmıştı. En iyi cerrahların sanatının bile silmeyi başaramadığı bu yara izi, ona üzüntü verici ve neredeyse aşağılayıcı olan *balafré*[1] lakabının takılmasına neden oldu. Bu andan itibaren insanlar anlıyorlardı ki, yüzündeki kısmi biçimsizliğinin verdiği duyguyla acısı artmış olan bu adam, insanlar eski bir delilik nöbetinin izlerini parmakla göstermesin diye, insan içine çıkmaktan kaçınıyordu; Byron denilen eski bir ozan da, aynı şeyi yaşamıştı eskiden. Gemisi Gulf-Stream'in ortasında buzlarla sarıldığı için arkadaşlarıyla birlikte donmuş olan Atlantik'in üzerinden yürüyerek geçmek zorunda kaldığı güne kadar kimse görmedi onu.

Devletin merkezi ısınma odasının ortasında, on metre kalınlığında penceresiz duvarları olan tonozlu geniş bir odada, yüz kadar dev ocakla çevrilmiş olan ve alev alev yanan, yüzlerce ağızla sürekli aydınlanan bir odanın ortasında, Miltiade görünür bir gün. Her iki cinsiyetten olan seçkin insanların geriye kalanı toplanır orada, sefaletinin içinde görkemli ve güzeldirler hâlâ; büyük kel bilginler yoktur artık, ne de şu büyük aktrisler; ne

[1] Yüzünde bıçak yarası olan kişi. (Çev.)

soluğu tükenmiş büyük yazarlar vardır artık, ne önemli yaşlı şahsiyetler, ne de saygın yaşlı hanımlar daha ilk soğuklardan itibaren bronş-zatürreesi, ne yazık ki bunları buz kesti. Fakat geleneklerinin, gizlerinin ve boş kürsülerinin mirasçıları olan, yetenek dolu ve gelecekleri parlak öğrencileri vardır hâlâ. Hiçbir profesör yoktur artık fakat pek çok vekil ve yardımcı vardır; tek bir bakan bile kalmamıştır ancak birçok devlet sekreteri vardır; tek bir aile babası yoktur artık, fakat güçlü ressam örnekleri vardır ve bunların formları insanı hayran bırakacak kadar güzeldirler; çıplak hayatın alışkanlığıyla soğuğa alışmışlardır ve mükemmel bir bakımla korunan dünyevi güzelliklerle hayranlık vericidirler; mizaçlarının diriliğini, canlılığını ve yakıcılığını hesaba katmaya bile gerek yoktur. Bunların arasında, uzun ve ince boyuyla, tuvaletindeki ve ruhundaki ışıltıyla, kara gözlerinin ve kumral teninin parıltısıyla ve nihayet bütün bir kişiliğiyle kendini gösteren, son uluslararası güzellik yarışmasının ödül sahibi olan ve Babil salonlarının harikası diye ünlenen Prenses Lydie'yi fark etmemek mümkün değildi. Gençlik, güzellik, deha, aşk, bilimlerin ve sanatların sonsuz hazineleri, altından kalemler, hayranlık verici resimler, baş döndürücü sesler ve dünya üzerinde hâlâ eşsiz ve uygar olan ne varsa, karın altındaki bir tutam rhododendron[1] ya da bir tepenin eteklerindeki Alp gülleri gibi çiçek açan bu son demette toplandı. Peki ama nasıl bir yılgınlık koparabildi, tüm bu çiçekleri! Neden tüm bu incelikler böyle solgun ve bitkin haldeler!

Miltiade'in görünmesiyle kalkar, tüm başlar. Tüm gözler ona döner. İri yarı ve beyaz kalın kürkünün yapmacık tıknazlığına karşın, ince ve zayıf biridir. İlk çağdaki Dominik cüppelerini hatırlatan büyük beyaz başlığını çıkardığında, sarkan bıyıklarının ve kaşlarının arasından büyük bıçak yarası görülür. Önce hafif bir gülümsemeyle ve ardından nedeni sadece soğuk olma-

[1] Kalıcı yaprakları, renkli çiçekleri olan bir çalı. (Çev)

yan bir titremeyle, kadınların oturduğu sıralarda gezdirir bakışlarını. Zira itiraf etmek gerekir ki, rasyonel bir eğitim için verilen çabalara rağmen, yiğitliği ve onun izlerini alkışlama eğilimi, kalplerinden söküp çıkarılamamıştır henüz. Özellikle Lydie'nin, fiziksel atavizmine eklenen bir tür ahlaki atavizmle, yani başka bir çağa ait olan bu duyguyla yüreği dolup taşar ve Miltiade'ın adeta tutulduğu hayranlık dolu heyecanını pek gizlemez. Hayranlıkla şaşkınlık birleşir ardından, zira Miltiade'ın yıllardır ölü olduğuna inanılıyordu; insanlar, nasıl bir mucizeyle onun arkadaşlarının kaderinden kurtulmayı başardığını sorarlar, kendi kendilerine.

Söz ister Miltiade ve "Buyurun!" der insanlar. Bir peykenin üstüne çıkar, öylesine derin bir sessizlik başlar ki, duvarların kalınlığına karşın, dışarıda karın yağdığı duyulur adeta. Burada bir görgü tanığının konuşmasına izin verelim ve bu unutulmaz toplantının kendisi tarafından kaydedilen özet bir yazısını aktaralım. Miltiade'ın konuşmasında gemiden inişinden itibaren yaşadığı tehlikeleri anlattığı kısmı geçiyorum. *(Alkış seli).* Ren geyiği koşulmuş bir kızağın üzerinde büyük sıcaklarla birlikte Paris'i geçerken, Notre-Dame'ın *(Dinleyicilerde bir hareketlenme)* kubbelerinin yerinde oluşan bir tümülüsten, bu ölü şehri tanıdığını söyler konuşmacı, ve devam eder:

"Durum ağır, der, jeolojik devirlerden beri böyle bir şey görülmedi. Çaresiz miyiz peki? Hayır. *(Dinleyin! Dinleyin!)* Büyük dertlere, büyük çareler gerek. Bir fikir, bir umut parladı içimde, ama öylesine tuhaf ki size bunu açıklamaya cesaret edemiyorum. *(Konuşun! Konuşun!)* Hayır, yapamayacağım; bu projeyi dile getirmeye asla cesaret edemeyeceğim. Yine deli zannedersiniz beni. Bunu istiyor musunuz? Bu kaçık projemi sonuna kadar dinleyeceğinize söz veriyor musunuz? *(Evet! Evet!)* Bunu denemeye söz veriyor musunuz? *(Evet! Evet!)* Peki, o halde. Konuşacağım ben de. *(Şşşşşt! Şşşşşt!)*

"Malum bir Stephenson'dan sonra üç asırdan beri yapıldığı gibi durmaksızın tüm enerjinin, tüm fiziksel ve moral gücün bize güneşten geldiğini söylemenin ne derece doğru olduğunu öğrenme zamanı geldi.*(Birçok ses duyulur: İşte bu!.. İşte bu!..)* Hesapladık: İki yıl, üç ay, on gün sonra bir parça taş kömürü kalacak olsa da, tek bir parça ekmek kalmayacaktır artık. *(Uzayıp giden bir heyecan anı.)* O halde, eğer tüm gücün, tüm hareketin ve tüm hayatın kaynağı güneşteyse, sadece güneşteyse, kendimizi kandırmayalım artık; iki yıl, üç ay, on gün sonra insan dehası sönmüş olacak ve insanlığın ölü bedeni, hüzünlü göklerde bir Sibirya mamutu gibi bir daha asla canlanmamak üzere, sonsuz bir şekilde dönüp duracak! *(Hareketlenme.)*

"Peki, böyle mi olacak? Hayır, böyle olamaz! Kalbimin tüm gücüyle, güneşten değil topraktan gelen gücümle, şurada gömülü olan topraktan, toprak anadan, yani benden uzak olan ve daima benden kaçan topraktan gelen bütün gücümle, bu boş düşünceye ve şimdiye kadar katlanmak zorunda kaldığım onca dini söze karşı çıkıyorum. *(Ortada hafif mırıldanmalar.)* Toprak! Güneşin evladı değil, yaşıtıdır toprak; eskiden güneş gibi parlak bir yıldızdı toprak fakat söndü çabucak; hareketsiz, donuk ve uyuşmuş değildir toprak, yüzü donmuştur sadece; hepsi bu. Bağrı, hep sıcak ve ateşlidir. Alevini, içinde, onu daha iyi korumak için topladı sadece. *(İlgi ve dikkat hareketleri.)* İşlenmemiş, bâkir bir güç vardır orada; güneşin artık donmuş olan çağlayanlarla, durmuş kasırgalarla ve başka zamana kalmış olan gel-gitlerle, bizim sanayimiz için yarattığı her şeyden çok daha üstün bir güç vardır; biraz çabayla mühendislerimizin kaybedilen gücün dengini yüz misliyle bulacakları bir güç vardır. Kurtuluş ümidi, gökyüzünde *(Konuşmacı parmağını göğe kaldırır)* aranmamalı artık, yeryüzünde aranmalı kurtuluş ümidi, *(Sağ elini yere doğru indirir... Şaşkınlık ifadeleri; kadınların bastırdığı birkaç mırıltı duyulur.)* Bir şey söylemeye gerek yok artık: Yukarıda değil! Hayır! Aşağıda! Orada, aşağıda, daha aşağıda-

dır vaat edilen Yeryüzü Cenneti, kurtuluş ve sonsuz mutluluk yeri aşağıdadır; orada ama sadece orada yapılacak sayısız fetih ve keşif var hâlâ! *(Soldan: Bravo!).*

"Devam edeyim mi? *(Evet! Evet!)* Derinliklerine inelim; bu derinliklerden ve uçurumlardan yapalım biz barınaklarımızı! Gizemciler yüce bir önsezide bulunmuşlardı, Latince'leriyle şunu söylediklerinde: *ab exterioribus ad interiora!* Toprak bizi içine, derinliklerine çağırıyor! Onca asırdan beridir çocuklarından ayrı yaşıyor gibidir, kabuğu soğumadan önce verimlilik döneminde, dışarıda yarattığı canlı varlıklardan ayrı düşmüştür! Kabuğu soğuduktan sonra, bu ölü deri üzerinde yaşamını sürdürebilen tek şey uzak bir yıldızdan gelen ışınlardı sadece; doğrudur, yüzeysel ve kendi yaşamına yabancı bir yaşamdı bu. Fakat uzun sürdü bu ayrılık; bir an önce bitmesi gerek. Empédocle, Ulysse, Enée ve Dante'yi yeraltındaki karanlık barınaklarında izleme ve insanı kendi kaynağıyla diriltme zamanıdır! *(Tek tük alkışlamalar.)* Zaten bundan başka seçeneğimiz de yok artık: Ya yeraltı hayatı ya ölüm! Güneşimiz yok; güneşi unutalım artık! Aylarca süren çalışmalarla seçkin insanlar tarafından hazırlanan planım şu an kesinleşmiş durumda ve bana bunu size teklif etmek kalıyor sadece. Eksiksiz ve titiz bir çalışma. İlginizi çeker mi? *(Her taraftan: Okuyun! Okuyun!)* Göreceksiniz ki disiplinle, sabırla ve cesaretle evet cesaretle, kulağa hoş gelmeyen bu kelimeyi göze alıyorum. *(Alın! Alın!)* ve özellikle de bize geçmişten gelen, en uzak gelecekteki kuşaklarımıza, büyük ve sonsuz dünyaya ve de Tanrı'ya karşı *(Şaşkınlık işaretleri.)* sorumlu olduğumuz bilimin ve sanatın bu büyük mirasının yardımıyla kurtulabiliriz, yeter ki isteyelim! *(Alkış tufanı.)*"

Konuşmacı, bundan sonra yeni-trogloditizm[1] ile ilgili uzun ayrıntılara giriyor; bunları yeniden aktarmanın pek faydası olmayacaktır; kendisi bunu uygarlığın baş tacı olarak görmekte-

[1] Yeni-mağara insanı yaşantısı, mağara insancılığı (Çev.).

dir. Uygarlık mağaralarda başladı ve oraya geri dönmeye mahkumdur, der fakat çok daha derinlikli bir biçimde! Resimler, defterler ve ayrıntılı çizimler sayıp döker. Yeraltına yeterince inildiğinde, hoş ve ılık yerlerin ve cenneti andıran bir sıcaklığın bulunacağını; zaten var olan maden yataklarını oturulabilir ve hatta rahat hale getirmek için kazmanın, genişletmenin, yükseltmenin ve daha ilerilere uzatmanın yeterli olacağını; yerin içindeki ateşin etrafına yayılan ocaklardan masrafsız olarak elde edilen elektrik ışığının gece gündüz geniş mahzenleri, art arda gelen kuşaklar tarafından süslenen ve sonsuz bir biçimde uzanan güzel avluları aydınlatmaya yeteceğini; iyi bir havalandırma sistemiyle, tüm boğulma tehlikelerinin veya havanın sağlığa zararlı etkilerinin yarattığı tüm tehlikelerin önleneceğini ve nihayetinde, uzun diyebileceğimiz bir yerleşme döneminden sonra, uygar hayatın orada tüm entelektüel, sanatsal ve dünyevi lüksüyle, aynı derecede özgürce ve bir yitip bir görünen doğal gün ışığında olduğundan belki de daha temiz ve pür bir şekilde yeniden yayılacağını anlatmakta hiç zorluk çekmez. -Bu son sözler üzerine, Prenses Lydie coşkuyla alkışlar ve yelpazesini kırar. –Bu durumda sağ taraftan bir itiraz yükselir: "Neyle besleneceğiz?" Küçümseyerek güler ve cevap verir: "Bundan daha basit bir şey yok. Öncelikle, olağan su ihtiyacı için erimiş buzumuz olacak; mahzenlerin ağızlarını açmak ve halka açık çeşmeleri beslemek için her gün büyük buz parçaları taşıyacağız. Şunu da ekleyeyim ki, kimya, her şeyden alkol yapmakla görevlidir; hatta mineral kayalardan bile. Üstelik alkolden ve sudan şarap yapmak, bakkalın abecesi sayılır. *(Çok iyi! sesleri yükselir tüm sıralardan.)* Besine gelince, kimya herhangi bir şeyden tereyağı, albümin ve süt üretemez mi dersiniz? Sonra, son sözünü söyledi mi ki? Uygun olduğunda en nadir ve en özenli yemek isteklerini eksiksiz bir biçimde ve ekonomik bir şekilde yerine getireceği, yeterince açık değil mi? Ve bu arada *(Utangaç bir ses: "Bu arada?")* Bu arada, o zamana kadar

yaşadığımız felaket umulmadık bir şekilde ve adeta Tanrı'nın bir lütfuyla, insan türünün asla sahip olamadığı türden bol ve zengin, bitmez tükenmez yiyecekleri yükümüze katmaz mı? Görülebilecek en güzel yiyecekler buzun ve karın altında bizim için bekler; milyarlarca evcil ve yabani hayvan –eklemeye cesaret edemeyeceğim: erkekler ve kadınlar...*(Korkudan ürperme)*– ya da en azından milyarlarca sığır, koyun ve kümes hayvanı donmuş büyük parçalar halinde şurada burada, buraya birkaç adım mesafedeki halk pazarlarında bizim için beklerler. Toparlayalım. Böyle bir dış çalışma olduğu müddetçe, yıllar boyunca milyonlarca insanı besleyen, ancak sonraları sadece bir kaç binini beslemeye yeten bu hayvanlar, Malthus'a rağmen, fazlasıyla çoğalacaklardır. Ana mağaranın girişinde üst üste yığıldıklarında kullanılmaları kolay olacak ve bizim kardeş sofralarımız için doyulmaz tatlar sunacaklar!..."

Farklı köşelerden başka itirazlar olur yine. Aynı patavatsızlık ve saygısızlıkla kararlı ve cüretkârdırlar. Konuşmanın sonu bütünüyle anmaya değer: "Bizi vuran felaket ne kadar olağandışı ve ne kadar korkunç olursa olsun, bize kalan kurtuluş yolu görünüşte ne kadar olağanüstü olursa olsun, biraz düşünürsek, içinde bulunduğumuz bu şaşkınlık verici durumun, zaten evrenin sonsuz büyüklüğü içinde sonsuz bir biçimde kendini tekrar etmek zorunda kaldığını ve yine aynı şekilde çözümlenmek zorunda olduğunu görürüz. Tüm büyük yıkımların kaçınılmaz ve normal sonudur bu. Astronomlar, bütün güneşlerin sönmek zorunda olduklarını bilirler; o halde, parlak ve görülebilir yıldızlardan başka, gökyüzünde, gecenin ve soğuğun sonsuzluğuna terkedilmiş gezegen sürüleriyle sonsuz bir biçimde dönmeye devam eden, çok sayıda sönmüş ve karanlık yıldızların olduğunu da bilirler. Eğer, bu gerçekten böyleyse, soruyorum size: Hayatın, düşüncenin ve aşkın, henüz aydınlık ve sıcak olan güneş sistemlerinin çok küçük bir azınlığına mahsus özel bir ayrıcalık olduğunu söyleyebilir miyiz? Karanlık

yıldızların çoğunun cansız ve hareketsiz olduğunu söyleyebilir ve bunların varlık nedenini yadsıyabilir miyiz? Eğer öyle olsaydı, canlılık, ölüm ve çalkantılı yokluk kural haline gelirdi ve hayat bir istisna olurdu yalnızca! Bütün güneş sistemleri boşuna dönerdi o zaman, tıpkı uzayda işe yaramaz bir yığından başka bir şey olmayan büyük ve akıl almaz değirmenlerin çarkları gibi. Bu imkânsız ve mantıksızdır, inançsızca bir şeydir bu; bilinmeyene karşı daha inançlı olalım. Gerçek, her yerde olduğu gibi, burada da görünenin tersidir kuşkusuz. Parlayan her şey altın değildir; boş, gereksiz ve işe yaramaz olan bir şey varsa, o da bizi büyülemeye çalışan bu göz kamaştırıcı yıldızlardır. Peki, ya ışıkları? Sonsuz boşluğun ve hiçliğin boş bir ihtişamından, yıkıcı bir lüksünden ve şatafatlı bir enerji savurganlığından başka bir şey değildir ışıkları. Fakat yıldızların bu gençlik çılgınlıkları sona erdiğinde, hayatlarının asıl işi başlar o zaman ve içlerinde sakladıkları meyvelerini hazırlamaya başlarlar. Zira yüzeyleri donmuş ve karanlık olsa da, buzdan katmanlarla korunan, erişilmez merkezlerinde sönmez kutsal ateşlerini sonsuza dek korurlar... Orada, topraktan kovulan hayatın ışığı yeniden yanar sonunda.. O halde, bir kez daha yukarıya bakalım, orada umudu aramak için. Yukarıda, görünmez yıldızların içinde, daha büyük zevkler ve sevinçler için saklı olan sayısız yeraltı insanlığı cesaret verir bize. Onlar gibi yapalım, içimize dalalım. Onlar gibi toprağın altına çekilelim, yeniden canlanmak için ve onlar gibi, geçmiş varlığımızın yaşamaya değer her şeyini mezarımıza götürelim kendimizle birlikte. İnsan, sadece yiyeceğe ihtiyaç duymaz. Düşünme için de yaşamak lazım fakat sadece yaşamayı düşünmemek lazım. Nuh efsanesini hatırlayınız: Hemen hemen bizimkine benzeyen bir felaketten kurtulmak ve dünyanın onun gözünde sahip olduğu en değerli şeyi bu felaketten korumak için ne yaptı bu yalnız adam; ne yedi, ne içti? Gemisinden bir doğa müzesi yaptı o, eksiksiz bir bitki ve hayvan koleksiyonu yarattı, zehirli bitkiler, yırtıcı hayvanlar, boğa

yılanları ve akrepler bile vardı; birbirlerine zararlı olan ve birbirlerini yemeye çalışan varlıklardan oluşan bu renkli ve fakat tutarsız yükle, doğa adı altında uzun süre böylesine aptalca bir şekilde tapılan bu yaşayan çelişkiler yığınıyla, geleceği hak etmiş olduğuna inandı iyi niyetle. Bize gelince, gizemli ve sarsılmaz gemimizde beraber götüreceğimiz şey, ne hayvanlardır, ne de bitkiler. Bu hayatlar yok oldular; bu tasarlanmış formlar, doğanın insanlığı izleyen bu karmaşık ve kural dışı denemeleri, ebediyen silindiler. Üzülmeyelim buna. Bütün bunların yerine, bunca tür ve bunca gereksiz tohum yerine, bizler, birbirleriyle uyum içinde olan tüm gerçekliklerin; birbirleriyle dayanışma içinde olan, kardeşçe bir arada bulunan, insan dehasıyla çağlar boyunca yaratılan ve her türlü yıkıma karşı korunan, bir teki dışında tamamen yok olan milyonlarca örnek halinde çoğaltılan tüm sanatsal ve şiirsel güzelliklerin uyumlu ve güzel demetini götüreceğiz sığınağımıza; sinematografik albümlerle ve sayısız fonografik derlemelerle zenginleşmiş tüm baş yapıtları içeren engin bir kütüphane; tüm ekollerin, mimarideki, heykelcilikteki, resim sanatındaki ve de müzikteki tüm ustaca üslupların birer örneğinden oluşan engin bir müze; işte bizim hazinelerimiz, işte bizim tohumumuz, çekirdeğimiz, işte bizim en eğerli şeyimiz, Tanrılarımız, ki bunlar için son nefesimize kadar savaşacağız biz."

(Konuşmacı çıktığı yerden iner ve tarif edilmez bir coşku seline karışır; kadınlar etrafında dört dönerler. Lydie'den onu kendileri adına kucaklamasını isterler. Lydie utançtan kızararak yerine getirir görevini, ondaki bir başka ahlaki atavizm olgusuydu bu– ve alkışlar çoğalarak devam eder. Isınma odasının termometresi inanılmaz derecede yükselir, birkaç dakika içinde.)

Yeni nesillere bu güçlü sözleri hatırlatmak yerinde olacaktır; bir monoman[1] onuruyla ölümün eşiğinden dönen şanlı *balafre*nin anısına minnet duyacaklardır bununla. Zira onlar da gevşemeye ve zayıflamaya başlıyorlar. Yeraltı Cennetinin zevklerine, atalarının büyük çabalarının mirası olan bu sonsuz yeraltı yapılarının şatafatına ve lüksüne alıştılar ve bunun tek başına gerçekleşmiş olduğunu, bunun en azından kaçınılmaz olduğunu ve her şeye rağmen ne de olsa dışarıdaki soğuktan kaçmanın başka yolu olmadığını ve bu kadar basit olan bu yolun büyük masraflar gerektirmemiş olduğunu, düşünmeye itiliyorlar. Derin bir yanılgı! Miltiade ortaya çıktığında, onun düşüncesi bir deha parıltısı olarak görüldü haklı olarak. O olmasaydı, onun enerjisi ve imgelemindeki belagatı olmasaydı; gücü olmasaydı, onu çekici ve enerji dolu yapan sebatlı kişiliği olmasaydı; Lydie'nin, kadınların en asili ve en yiğidinin ona ilham ettiği ve kahramanlığını on kat arttıran derin aşk olmasaydı, insanlık tüm diğer hayvan ve bitki türlerinin yazgısını paylaşmak zorunda kalırdı. Bugün konuşmasında dikkatimizi çeken şey, bu olağanüstü ve yalvaççça açıklıktır gerçekten de; o bununla yeni dünyanın varoluş koşullarını dile getirmişti genel olarak. Şüphesiz beklentileri aşıldı fazlasıyla; birçok dehanın yardımıyla, gelişen düşüncesinin yarattığı büyük gelişmeleri kestiremiyordu önceleri. Düşündüğünden çok daha haklıydı, haksız bir biçimde, genelde kendi düşüncelerine fazla kapılmakla suçlanan yenilikçilerin çoğu gibi. Fakat nihayetinde hiç bir zaman böylesine büyük bir plan; böylesine zamanı zamanına gerçekleştirilememiştir. İlk günden başlayarak, benzersiz makinelerle ve narin elleriyle işe koyuldu Miltiade; her yere birlikte giden, tüm şantiyelerin başında bulunan ve artık birbirlerinden ayrılamayan Lydie ve Miltiade, canlılıkta ve güçte birbirleriyle

[1] Tek bir konu delisi. Deliliği tek bir konu etrafında toplanan kişi. (Çev.)

yarışıyorlardı adeta; bir yıldan kısa bir sürede maden yatakları genişletilip güzelleştirildiler. Son derece konforlu hale getirilip gelecek için saklanması amaçlanan tüm türlerin engin ve paha biçilmez koleksiyonlarını muhafaza edecek şekilde, alabildiğine aydınlatıldılar.

Büyük bir özenle, balyalar halinde birbiri ardına yerin derinliklerine indirilir, tüm bu zenginlikler. Eşyalar ve mobilyalar kurtarılıp yer altına taşınır sırayla: Babil'de toplanan ve ardından geriye kalanlarla birlikte çöle yığılan Paris'teki, Berlin'deki ve Londra'daki eski ulusal kütüphanelerin en güzel kısmı, tüm eski müzelerin, endüstri ve sanat galerilerinin en güzel bölümleri, yeni eklemelerle orada toplanır. El yazmaları, kitaplar, tunç yontmalar, tablolar: Yeraltı güçlerinden sağlanan yardıma rağmen, çok büyük çabalar sarf edilir ve çok zorluklar çekilir, tüm bunları sarıp taşımak ve yerleştirmek için. Bütün bunlar, bu zahmetli çalışmayı zorla kabul edenler için, çoğunlukla yararsız ve gereksiz olmalı yine de. Bunu bilmiyor değiller; geri kalan günlerde, sanatçı, filozof ve aydın kişiliklerinin kendilerini pek hazırlamadığı güç ve katı bir hayata mahkum olduklarını biliyorlar. Fakat -ilk defa- görev bilinci kalplere yerleşti ve fedakârlığın güzelliği bu heyesli insanları büyüledi. Bilinmeyene, henüz varolmayana ve heyecan dolu ruhlarındaki tüm isteklerin yöneldiği gelecek kuşaklara adıyorlar kendilerini, tıpkı mıknatıslaşmış demirin tüm atomları kutba yöneldiği gibi. Vatan olgusunun olduğu dönemlerde, büyük bir ulusal tehlike baş gösterdiğinde, kahramanlık rüzgârları en uçarı kentlerin üzerinde böyle dolaşırdı işte. Fakat ne kadar muhteşem olursa olsun, bahsettiğim dönemde bireysel fedakârlığa duyulan bu genel ihtiyaç, ileri görüşlülüğün ve feragatin benzer bir örneğini veren küçük böceklerin, kendilerine bir yararı olmayan ve sadece gelecekte doğacak olan larvaları için faydalı olan şeyleri toplamak için, ölmeden önce var güçleriyle çalıştıklarını gördüğümüzde, bizleri şaşırtmasa gerek.

IV

KURTULUŞ

Geçmişin tüm entelektüel mirası ve insanoğlunun gerçek zenginliği büyük yıkımdan kurtulmuş olduğundan, batanların ve yıkılanların artık sadece kendilerini korumak için geri döndükleri gün geldi sonunda. O gün -bilindiği gibi *kurtuluş dönemi* denilen yeni dönemimizin başlangıcı– bir bayram günü oldu adeta. Bununla birlikte, güneş, adeta kendisini acındırmak için inanılmaz bir ışık saçtı bir an. Artık göremedikleri bu ışığa son bir kez baktıklarında, insanlığın sağ kalanlarının gözyaşlarını tutamadıkları söylenir. Genç bir şair, adeta insanları yutmak için açılan bir çukurun kenarında, Euripide Müzikali'yle, aydınlıkta ölen Iphigénie'nin vedalarını dile getirdi yeniden. Fakat bu, kısa sürede anlatılmaz bir sevinç ve coşkuya dönüşen, oldukça doğal kısa süreli bir heyecan anı oldu sadece.

Büyük bir şaşkınlık yaşanmıştı gerçekten de, büyük bir hayranlık! İnsanlar ölümü beklerken, görülebilecek en ihtişamlı ve en uçsuz bucaksız sanat galerilerinde ve Versailles'ınkinden bin kat daha güzel olan salonlarda bulurlar kendilerini; kötü havaların, yağmurun, rüzgârın, soğuğun ve kavurucu sıcağın artık bilinmediği, sayısız lambanın ve güneşin parıldadığı, ayların tatlılıkla ve dinginlikle mavi derinliklerde sonsuz ışıklarını

saçtığı büyülü saraylarda açarlar gözlerini. Kuşkusuz, manzara eskisinden oldukça uzaktır fakat inanılmaz harikalar yaratılmıştır; en kötü zindanlara düşmek pahasına, ölümlerin en korkuncundan kurtulmaktan başka bir şey düşünemezken, insanların kendilerini tüm korkulardan, kaygılardan ve tüm kötülüklerden arınmış hissettikleri vakit duydukları coşkuyu anlamak için, bir parça hayal gücüyle, o ana kadar yoksulluklara, yeryüzündeki hayatın devamlı ve çekilmez sıkıntılarına alışmış olan zavallı atalarımızın ruhsal durumunu göz önüne getirmek gerekir. Geçmişe ait eserler arasında, babalarımızın şemsiye dedikleri şu tuhaf aleti fark ettiniz mi? Buna bakın ve insanı bu gülünç eşyayı kullanmaya mahkum eden bir durumda neyin üzüntü ve acı verici olduğunu düşünün. Üç, dört gün boyunca art arda gelip ansızın sizi ıslatan kocaman duşlardan korunmaya çalıştığınızı düşünebiliyor musunuz? Bir kasırganın içinde döne döne giden denizcileri düşünün, güneş çarpmasına maruz kalanları, her yıl kaplanlarca parçalanıp yenilen, ya da zehirli yılan sokmalarıyla ölen yirmi bin Hintliyi düşünün, yıldırım çarpmış insanları düşünün. Kan ve ter içen, insanın hayatını emen, tifüs, veba ve kolera bulaştıran mikroskobik canlılardan ve parazit, böcek, peynirkurdu ve asmabiti sürülerinden bahsetmeyeyim hiç. Gerçek şu ki, bizim durumumuzda meydana gelen değişiklik kimi kurbanlar gerektirdiyse de, elde edilen avantajların çok daha üstün geldiğini söylemek yanlış olmaz. Bu eşsiz devrimin yanında, geçmişte yaşanan ve bugün tarihçilerimizin gayet haklı bir şekilde böylesine yukarıdan baktıkları en büyük devrim nedir ki! İnsan kendi kendine soruyor, yeraltında ilk olarak yaşayanlar, bir sürü aksiliklerle uyuşmuş ve durmadan karıncalanan bir tür lamba olan güneşe, nasıl bir an bile ağlayabildiler! Güneş; çeşitli zamanlarda sönen ve tekrar yanan bu kaprisli aydınlatıcı, canı istediğinde aydınlatıyor, bazen tutuluyor ona en çok ihtiyaç duyulduğunda bulutlara bürünüyor, ya da gölge için can atarken sizi acımasızca yakıyordu. Her gece –bunun ne tür

bir aksilik olduğunu anlayabiliyor musunuz?– güneş, sosyal hayata durmasını emrediyor ve sosyal hayat bıçakla kesilir gibi duruveriyordu! Ve insanlık bu anda doğanın kölesiydi. Ve kaderi üzerinde, durmadan engellenen gelişimi üzerinde, bu kadar ağır ve böylesine görülmedik bir şekilde etkili olan bu tutsaklıktan kurtulmayı başaramıyor, bunu hayal bile edemiyordu. Ah! Bir kez daha bizim mutlu felaketimizi kutsayalım ve şükredelim!

Dünyanın içine ilk göç eden insanların bu zayıflığını mazur gören veya haklı gösteren şey ise, mağaralara inişlerinden sonra yaşanan dikkate değer bir hafiflemeye rağmen, yaşamlarının hâlâ çok güç ve zahmetli olmasıdır. Bu mağaraları durmadan büyütmek, eski ve yeni uygarlığın ihtiyaçlarına uygun hale getirmek zorundaydılar. Bir günlük iş değildi bu; şunu iyi biliyorum ki, talih onlara yardım etti neyse ki; kazdıkları tünelleri ilerleterek sağda solda bin bir güzellikte doğal mağaralar keşfettiler şans eseri, öyle ki bunları yaşanır hale getirebilmek için (Miltiade'ın önceden öngördüğü gibi, tamamen bedava olan) doğal aydınlatmayı açmaları yetiyordu: Işıl ışıl parlayan elmas madenlerinden, cıva gölleri ve altın külçe yığınlarından oluşan parıltılı yollarımızdaki labirentlere serpiştirilmiş güzel *bahçelere* benziyordu bunlar. Eski çağların tanıyıp tanıyabileceği her şeyden çok daha üstün olan, doğal bir gücü ellerinde bulundurduklarını da iyi biliyorum; bunu çok iyi anlıyoruz. Gerçekten de, çağlayanlar olmasaydı da, fizikçilerin asla anlayamayacakları sıcaklık düşüşleriyle onların yerini doldurabilirdik fazlasıyla. Yeryüzünün merkezi sıcaklığı, tek başına motor güç olmaya yetmiyordu, tıpkı eskiden çok düşük bir seviyeye inen büyük bir miktarda su pek bir işe yaramadığı gibi. Daha yüksek bir seviyeden daha düşük bir seviyeye geçişi sayesinde, su kullanılabilir enerji haline gelir (ya da gelirdi daha çok); üst bir dereceden alt bir termometre derecesine düşüşüyle de, sıcaklık kullanılabilir bir enerji haline gelir. İki seviye ara-

sında, ya da iki derece arasında ne denli mesafe varsa, o denli enerji açığa çıkar. Yerin derinliklerine henüz inmiş olan madenci fizikçiler, graniti eritecek kadar sıcak olan ve kocaman fırınlara benzeyen merkezi ateş ocakları arasına yerleştikleri için ve de dış soğuk oksijeni ve azotu katılaştırmaya yeterli olduğu için, daha büyük sıcaklık aralıkları, yakaladıklarını ve dahası tüm Niagara ve Habeşistan çağlayanlarının yanlarında oyuncak gibi kaldığı termik çağlayanların olduğunu fark etmekte gecikmediler. Eski volkanların kraterleri, devasa kazanlara benzerler! Buzullar, inanılmaz büyüklükteki yoğunlaştırıcılar gibidirler! Daha ilk bakışta, bu olağanüstü enerjiyi dağıtacak olan birkaç makineyle, her türlü işi yapmaya yetecek kadar şeyin olduğunu gördü insanlar: Kazma, oyma, havalandırma, sulama, temizleme, devindirme, besinlerin indirilmesi ve taşınması gibi işler örneğin...

Bunu biliyorum ve şunu da biliyorum ki, cesaretle ve onun ebedi yoldaşı olan talihle kamçılanan bu yeni mağara adamları, asla açlık çekmediler; ne de kıtlık gördüler; kadavralardan oluşan karlı maden yataklarından biri tükenme işareti verip insanları korkuttuğunda, bir iki sondaj yapıp *yukarıya* doğru birkaç kuyu açıyor ve kısa sürede, ortalığı telaşa verenlerin ağzını kapayacak zenginlikte besin yatakları keşfediyorlardı. Bunun sonucunda, Malthus yasasına göre, ani bir nüfus artışı meydana geliyor ve eskilerine göre daha zengin ve daha bayındır olan yeni yeraltı kentleri inşa ediliyordu her seferinde. Ama her şeye rağmen, böylesi bir eser için harcanan ve günün birinde bireysel bir beyinden, bu beynin bir hücresinden, o hücrenin bir atomundan veya bir monadından çıkıp dünyayı yerinden oynatan bir fikirle yaratılan bu büyük cesaret ve zekâ gücü karşısında, hayranlıktan şaşkına döneriz! Böylesi bir girişimde ne tür yıkımların ve ölümlerin yaşandığını bilemiyoruz; aynı şekilde, bu dizginsiz, ölçüsüz ve henüz organize edilmeyen toplumda, ne tür savaşların, haksızlıkların ve dramların yaşandığını

bilemiyoruz ve bunu asla bilemeyeceğiz. Eğer, bunu ayrıntılarıyla anlatabilseydik, Amerika'yı ilk olarak keşfedenlerin ve ilk tarım işletmecilerinin hikâyesi inanılmaz derecede sönük kalırdı, bunun yanında. Bunu, üzerine bir örtü atalım ve unutalım bunu. Fakat bu büyük korku, bir mağarada zorunlu olarak bir arada bulunulduğunda, savaş ile aşk arasında ve birbirini öldürmek ile kucaklaşmak arasında orta yol kalmadığını göstermek için zorunluydu belki de. Savaşarak ve kavga ederek başladık; kucaklaşıyoruz şimdi. Gerçekten de, mahzenlerimizin altında meydana gelen ve insanı sağır eden melinit[1] patlamalarına hangi insan kulağı dayanabilir ki; hangi insan burnu bu dumana katlanabilir ki; daracık yerlerde sıkış tıkış olan kasap dükkânlarının iğrenç kokusunu, hangi insan midesi kaldırabilir ki? İğrenç, tiksinç ve tüm ifadelerin ötesinde boğucu olan yer altı savaşı, kendisini imkânsız hale getirerek son buldu nihayetinde.

Bununla birlikte, bunun şanlı kurtarıcımızın ölümüne kadar sürdüğünü düşünmek, korkunç bir şeydir. Miltiade ve eşinin hayatını kaybettiği kahramanca macerayı biliyoruz: O kadar çok resmi ve heykeli yapılıp şarkısı söylendi ve öylesine ölümsüzleştirildi ki, bunu bilmemeye olanak yok. Merkeziyetçi ve federalist siteler arasındaki ünlü mücadele, yani temelde işçi ve sanatçı siteleri arasında yaşanan mücadele sanatçıların zaferiyle sonuçlandığından, liberal sitelerle kapalı küçük siteler arasında çok daha kanlı çatışmalar oldu. Birinciler, özgür ve sonsuz aşkı üstün kıldıklarını iddia ediyorlardı; ikincilerse, bilgece bir düzene bağlı olan aşkı savunuyorlardı. Tutkusuyla yolunu şaşırmış olan Miltiade, birincilerin tarafını tuttu haksız bir şekilde fakat gelecek nesillerin bağışladığı affedilir bir hataydı bu. Bir kale harikası olan mağarasında kuşatıldığında ve yiyecekleri tükendiğinde, kendisini kuşatanlar tüm besin yolla-

[1] Patlayıcı bir madde. (Çev.)

rını ele geçirdikleri için, inanılmaz bir şeye kalkıştı Miltiade: Mağarasının tavanını çatlatmak ve zor da olsa bir besin yatağına ulaşmasına olanak verecek bir çıkış açmak için, müthiş bir patlama yarattı. Ama umudu boşa çıktı Miltiade'ın; tavanın çatladığı ve yukarıda Hindu tapınağını andıran olağanüstü büyüklükte bir mağaranın göründüğü doğrudur ama o, Lydie ile birlikte kocaman blokların altında kalarak, yeni Phidias'ımızın başyapıtı ve ulusal ziyaretlerin buluşma yeri olan, mermerden yapılma ikiz heykellerinin şimdi yükseldiği yerde, acıklı bir şekilde can verdi.

Bu karmaşık ama verimli dönemlerden, bu kazançlı düzensizlikten, asla layığıyla takdir edemeyeceğimiz büyük bir kazanç kaldı bizlere; bunca yıkımla ve bunca tecrübeyle, zaten böylesine güzel olan ırkımız, daha da güçlendi ve iyileşti. Uzayıp giden gün ışığının ve olağanüstü büyüklükte harflerle yazılan kitapları okumanın etkisiyle miyopluk bile kayboldu neredeyse. Zira kâğıt olmadığı için, güç bela arduvazlar, mezar taşları, dikilitaşlar ve mermer duvarlar üzerine yazı yazılıyor ve bu güçlük, yalın bir üslubu dayatmanın ve yeni zevkler yaratmanın ötesinde, günlük gazetelerin tekrar çıkmasına engel oluyordu; fakat bu, optik küreler ve beyin lobları için çok faydalı oluyordu. Bu arada, değersiz kâğıt parçaları üzerine karmakarışık bir şekilde tüm uçarı ve ciddi fikirlerini en küçük bir zahmet çekmeksizin yazmasına olanak veren dokuma bitkilerinin olması, kurtuluştan önceki insanlık için çok büyük talihsizlik ve büyük bir felaket oldu. Bir kaya parçası üzerine düşüncelerini dökmeden önce, bunu iyice düşünmesi gerekiyordu. Üstelik başka felaketler söz konusuydu ilk atalarımız için: Tütün! Şimdi içmiyoruz artık, artık içemeyiz de. İnsanlar gayet sağlıklı görünüyor.

V

DİRİLİŞ

Kurtuluş döneminin I. yılından, ince tabakalar üzerine tebeşirle bu satırları yazdığım 596 yılına kadar, insanlığın gezegenin içine yerleşmede yaşadığı güçlükleri ve önemli olayları günü gününe anlatmak, yaptığım bu kısa ve ivedi açıklamalarla pek mümkün olamayacak sanırım. Son derece haklı bir şekilde gurur duyduğumuz bu modern uygarlığın özgün hatlarını, bunları fark edemeyecek olan çağdaşlarım için (zira, her zaman gördüğümüz şeye hiç bakmayız) kısaca belirtmek istiyorum sadece. Birçok başarısız denemeden ve acı dolu çırpınıştan sonra, uygarlığımız artık kurulmuş bulunuyor kesin olarak. Bu uygarlığın ana hatlarını, açık bir şekilde ortaya koyabiliriz artık. İnsan dışında tüm hayvanların ve bitkilerin, yani *canlı doğanın tam bir ayıklanmasına* dayanıyor temel olarak. Toplum da bir bakıma arınmış oldu bunun sonucunda. Belli bir döneme kadar içinde bulunduğu ve bir takım zorluklarla karşılaştığı doğal ortamın tüm etkisinden kurtulduktan sonra, sosyal ortam kendi faziletini ortaya koyabildi ilk defa ve gerçek sosyal bağ, tüm gücüyle ve tüm saflığıyla ortaya çıkabildi sonunda. Kader,

kendi eğitimi için uzun süren bir sosyoloji deneyi yapmak istedi sanki üzerimizde, bizi böylesine benzersiz, şaşırtıcı ve tuhaf[1] koşullar içerisine sokarak. Kendi haline bırakılmış ve tek başına kalmış olan sosyal insanın ne olacağını görmekti amaç belki de. İnsanlık dehasının uzun geçmişiyle birikmiş tüm entelektüel kazanıma sahip fakat tüm diğer canlı varlıkların yardımından yoksundu insan; ve ırmak veya deniz denilen ya da yıldız denilen tüm şu yarı-canlı varlıkların yardımından da çok uzaktı; üzerinde sosyal bir etki bırakamayacak kadar derin bir uçurumla insandan ayrılmış olan kimyasal, inorganik ve cansız dünyanın bastırılmış olan pasif güçleriyle baş başa kalmıştı. Yiyeceğini olmasa da en azından tüm zevklerini, tüm uğraşlarını ve tüm yaratıcı esinini kendi derinliklerinden çekip çıkarmak zorunda olan bu insancıl insanlığın ne yapabileceğini görmek gerekiyordu belki de. Sonuç ortadadır; yeryüzündeki tüm hayvanların ve bitkilerin, insanlığın ilerleyişi üzerinde eskiden ne kadar ağır ve görülmemiş bir şekilde etkili olduğunu da öğrendik aynı zamanda.

Önceleri sürekli bir zorlamayla ve kendisini kuşatan güçlerin verdiği üstünlük duygusuyla bastırılmış olan insanlık onuru ve insanın kendine olan inancı, olağanüstü bir esneklikle yeniden ayağa kalktılar. Biz bir Titan halkıyız. Mağaralarımızın havasında can sıkıcı ne varsa, başarıyla savaşıldı buna karşı (ki atmosferi dolduran tüm zararlı mikroplar soğuktan kırılmış olduğundan, solunabilecek en temiz ve en saf havaydı bu). Bazılarının dediği gibi kansızlığa yakalanmak bir yana, birbirimizle olan ilişkilerimizle ve sosyal bağlarımızla (el sıkışmalar, söyleşiler, güzel kadınlarla karşılaşmalar, vs.) sürdürdüğümüz ve kimi zaman mağara adamı ateşi denilen sonsuz bir taşkınlığa

[1] Sadece görünüşte; şunu asla unutmayalım ki, ne olursa olsun, çok sayıda sönmüş yıldız, sosyal hayatın bu zorunlu ve doğal evresine sahne olmuştur.

dönüşen olağanüstü bir coşku içinde yaşıyoruz biz. Mikrobu henüz keşfedilmemiş olan bu yeni hastalığı atalarımız bilmiyorlardı, doğa ve kır eğlencelerin uyuşturucu (ya da yatıştırıcı, nasıl isterseniz) etkisinden dolayı belki de.

Kır: İşte, tuhaf bir arkaizm daha! Balıkçılar, avcılar, çiftçiler ve çobanlar: Bu kelimelerin ne anlama geldiğini anlayabiliyor musunuz şimdi? Eski tarih kitaplarında sık sık bahsedilen ve adına *köylü* denilen şu sefil varlığın hayatını bir an düşündünüz mü? Nüfusun dörtte üçünü oluşturan bu tuhaf varlığın içinde yaşadığı toplum, insanlardan değil, dörtayaklılardan, sebzelerden ve baklagillerden oluşuyordu ve tüm bunlar onu *köyde* (artık aptalca hale gelmiş olan bir başka kelime) kültürsüz bir şekilde, tek başına ve benzerlerinden uzak yaşamaya mahkum ediyordu. Beslediği hayvanlar bile sosyal hayatın güzelliklerini biliyorlardı ama gel gör ki, onun bu konuda en ufak bir fikri bile yoktu.

Şehirler -ki köylülerin buralara göç etmek istemesine hep şaşılırdı– toplumsal yaşamın bilindiği yegâne yerlerdi fakat çok dağınık ve nadirdiler bunlar da. Toplumsal yaşam son derece sınırlıydı ve hayvanlarla ve bitkilerle iç içe geçmiş bir haldeydi. Şehirlere özgü bir diğer fosil yaratık da, *işçi* idi. İşçinin patronla olan ilişkisi, işçi sınıfının diğer sınıflarla olan ilişkileri ve bu sınıfların kendi aralarındaki ilişkiler, gerçekten sosyal bir ilişki miydi? Hiç de değil. Ekonomist denilen sofistler (ki eskiden, simyacılar kimyacılar için veya astrologlar astronomlar için neydiyse, bunlar da, bugünkü sosyologlarımız için odurlar), toplumun temelde hizmet değişimine dayandığını iddia ediyorlardı; artık fazlasıyla eskimiş olan bu düşünceye göre, sosyal bağ, eşekle eşek sahibi, öküzle sığırtmaç ve koyunla çoban arasında çok dardı ve insanlar arasında kesinlikle bundan daha dar olamazdı. Artık biliyoruz ki, toplum bir yansımalar değişimine dayanıyor. Karşılıklı olarak birbirini taklit etmek ve kazanılan ve de farklı biçimlerde düzenlenen taklitler sayesinde belli bir

özgünlük kazanmak: Asıl önemli olan budur işte. Karşılıklı olarak birbirine hizmet etmek, bir ayrıntıdan başka bir şey değildir. Bu nedenle, her şeyden önce üreticiyle tüketici arasında veya işçiyle patron arasında olan, sosyal olmaktan çok organik ve doğal olan ilişki üzerine kurulu eski kent yaşamı da, sonsuz uyuşmazlıkların ve anlaşmazlıkların kaynağı olan oldukça karışık bir sosyal hayattı sadece.

Eğer görülebilecek en saf ve en yoğun sosyal hayatı gerçekleştirebildiysek, bunun nedeni, ihtiyaçlarımızın fazlasıyla basit ve sıradan hale gelmiş olmasıdır. İnsan *panivor* veya omnivor olduğunda, beslenme ihtiyacı çok sayıda kollara ayrıldı; bugün ise, soğutucularda saklanan eti yeme ihtiyacı ile sınırlı hale gelmiştir. Bir saatlik bir zaman içinde, becerikli makineler kullanarak, bir tek kişi binlerce kişiyi besleyebiliyor şimdi her sabah. Giyinme ihtiyacı hep aynı derecede kalan sıcaklık sayesinde neredeyse ortadan kalktı; itiraf etmek gerekir ki, bunun bir diğer nedeni de ipekböceklerinin ve dokuma bitkilerinin artık olmayışıdır. Giyimimizdeki bu büyük sadeliğe gerçek bir çekicilik katan eşsiz güzellikteki vücutlarımız olmasaydı, tehlikeli olurdu bu belki de. Kadınlarımızın zarafetini örtmekten çok, demir kalıba dökülmüş gibi gösteren mika pullu taşpamuğundan ve altınla süslenmiş dokuma gümüşten yapılan tulumlar giymenin, oldukça alışıldık bir şey olduğunu da söyleyelim bu arada. Alabildiğine ince işlenen bu metalik parıltı, oldukça hoş ve zariftir. Eskimeyen ve yıpranmayan giysilerdir bunlar. Ne bir kumaş satıcısı kaldı artık, ne bir şapkacı, ne bir terzi ve ne de bir mağaza; hepsi yok olup gitti bir anda! Konut ihtiyacı varolmaya devam ediyor, doğrudur, fakat son derece azalmıştır bu da. Sokakta yatma tehlikesiyle karşı karşıya değiliz artık ne de olsa... Kendisi gibi olan insanların kaldığı büyük salonlardaki kolektif yaşamdan bıkan genç bir adam, bu kolektif yaşam o ana kadar kendisine yetmiş olmasına rağmen, gönül nedenleriyle kendisine ait bir evinin olmasını istediğinde, delici

burguyu kayanın herhangi bir yerine dayayıp çalışmaya başlaması, yeter de artar. Küçük odası birkaç gün içinde kazılıp hazırlanmış olur. Kira yok; kullanılan eşya da oldukça azdır. Göz kamaştırıcı bir güzellikte olan kolektif eşyalar aşıkların sahip olduğu tek şeydir neredeyse.

Artık zorunlu diye bir şey kalmadığından, her şey gereksiz hale geliyor neredeyse. Böylesine az şey ile yaşandığında, düşünmek için çok zaman kalıyor. Yarar sağlaması için yapılan işler iyice azalıyor ve estetik için yapılan işler ise giderek artıyor: Uygarlığın temeli bu değil midir zaten? Ortadan kalkan ihtiyaçların kalplerde bıraktığı boşluğu yetenekler alıyor; sanatsal, şiirsel ve bilimsel yetenekler, ve bunlar her geçen gün giderek artıyor ve kökleşip gerçek ihtiyaçlar haline geliyor ama *tüketimden çok üretim ihtiyaçları*. Bu farkın altını çiziyorum. İnsanlar kendi zevkleri için, kendi dünyalarının zevki için, kendilerine benzeyenlerin ya da doğal rakiplerinin zevki için değil de, kendilerinkinden farklı bir toplum için çalıştıklarında, -karşılıklı olmak koşuluyla tabii ki, fakat bu önemli değil– çalışmaları, kendilerine benzemeyenlerle sosyal olmayan ve neredeyse anti-sosyal olan yeni bir ilişki meydana getirir; benzerleriyle olan tıkanmış ilişkileri bundan zarar görse bile. Çalışmaları arttıkça, değişik toplumların birleşmelerine engel olan farklılıklar azalmak bir yana, artarlar. Eski takvimin XX. Yüzyılı boyunca, bunu çok iyi gördük. İnsanlar birbirlerine karşı mücadele eden, kardeş oldukları halde birbirlerinden nefret eden ve farklı mesleklerden olan işçi sendikaları halinde bölündüklerinde, bunu çok iyi gördük.

Ancak teorisyen için, sanatçı için ve her türden *estetikçi* için üretmek bir tutkudur ve tüketmekse basit bir zevkten başka bir şey değildir. Zira her sanatçıda heves ve şevk vardır fakat kendisininkinden farklı olan sanatlara karşı duyduğu heves, hayatında özel rolüne kıyasla ikincil olan bir rol oynar sadece. Sanatçı, keyif için yaratır, ve sadece bu şekilde yaratabilir.

Gerçek toplumsal devrimin derinliğini anlıyoruz, o halde. Estetik etkinlik büyüyerek sonunda bir gün yararcı etkinliğe üstün geldiği için, üreticinin tüketiciyle olan ilişkisinin yerini insan ilişkilerindeki temel bir özellik olarak sanatçının erbapla olan ilişkisi aldığı andan itibaren, bir gerçek haline gelmiştir bu devrim. Eğlenmek veya kendi kendini hoşnut etmek ve karşılıklı olarak birbirine hizmet etmek, eski bir ideal idi. Bunun yerine, şunu koyduk bizler: kendine hizmet etmek ve karşılıklı olarak birbirini hoşnut etmek. Öyleyse, bir kez daha söyleyelim, artık hizmetlerin değişimine değil, hayranlıkların veya karşıtlıkların, iyi niyetli veya ağır düşünce ve yargıların değişimine dayanır toplum. Doyumsuzluğun ve aşırı isteklerin katı rejiminin yerini, tam yetkili hale gelen düşüncenin mutlak yönetimi aldı. Zira toplumsal gelişimin *ruhun özgürlüğü* denilen şeye bağlı olduğuna inanmakla, çok yanılıyorlardı bizim saf ve iyi yürekli atalarımız. Biz daha iyisine sahibiz; zevke ve zihin gücüne sahibiz biz; sağlam bir temele dayanan, temel noktalarda tam bir zihin birliği üzerine kurulu olan mutlak bir zihin gücüne ve zevke sahibiz. Bu temelin üzerine, en büyük düşünce abidelerini ve en büyük felsefeleri kurabiliriz.

Sosyalist denilen eski vizyonerlerin[1] yanılgısı, şiddetle hayal ettikleri bu ortak yaşamın, yani bu yoğun toplumsal yaşamın, *sine quâ non,* vazgeçilmez şartının estetik hayat olduğunu; her yere yayılan güzellik ve doğruluk inancı olduğunu; estetik yaşamın bedensel ihtiyaçların ortadan kaldırılışını gerektirdiğini ve ticari hayatın aşırı gelişimiyle amaçlarından saptıklarını görememeleriydi ancak bugün bunun bir hata olduğunu kabul ediyor herkes. Bir bitkinin ihtiyaçlarına, o bitkinin gübrelenmesi için gereken çiftlik hayvanlarının ve bu hayvanların yediği diğer bitkilerin ihtiyaçlarına insanı köle eden bu uğursuz ve ölümcül *ekmek* yeme alışkanlığını kökünden kazımakla başla-

[1] Keşif sahibi. Tuhaf düşünceli kimse. Kaçık. (Çev.)

mak gerekirdi, biliyorum. Fakat bu zahmetli ve uğursuz ihtiyaç giderek daha yakıcı hale gelse de ve onunla savaşmaktan vazgeçilse de, bu ihtiyaçtan aynı şekilde doğal ve anti-sosyal olan başka ihtiyaçlar yaratmaktan kaçınmak gerekirdi yine de, ve insanları fabrikaya çekmektense, onları sabana göndermek daha iyi olurdu her halde; zira bencilliklerin her tarafa yayılması ve birbirinden uzaklaşması, onların yakınlaşmalarından ve birbirleriyle çatışmalarından daha iyidir. Ama geçelim bunu.

Doğa karşıtı konumumuza borçlu olduğumuz tüm avantajları görüyoruz. Sosyal hayatta güzel ve hoş ne varsa, bizler bildik sadece. Eskiden şurada burada veya çöllerin ortasındaki vahâlârda, bu anlatılmaz şeyi az çok hisseder gibi olmuştu insanlar: XVIII. yüzyıldaki eski tarz salonlarda, bir iki resim atölyesinde ve birkaç oyuncu odasında. Bunlar, ne olduğu bilinmeyen bir sürü şeyin içinde kaybolmuş olan görülmez sosyal protoplazma çekirdeği gibiydiler bir bakıma. Ama bütün bunlar, hepten ete kemiğe büründü şimdi. Kentlerimiz bir bütün olarak uçsuz bucaksız bir atölye, bir ocak veya bir salondan başka bir şey değiller artık. Ve bu çok kolay ve aynı zamanda kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşti. Yaşlı Herbert Spencer'ın toplumsal kopma kuralına göre, virtüözlüğün ve farklı yeteneklerin elenmesi ve seçilmesi kendiliğinden olmalıydı. Gerçekten de bir asır gibi bir sürede, yeraltında sürekli bir inşa ya da delme yoluyla, ressamlar için, heykeltıraşlar için, müzisyenler için, şairler için, geometriciler, fizikçiler, kimyacılar, doğabilimciler ve psikologlar için ve dahası her türden teorik veya estetik sanat ve uzmanlıklar için birer site yapılmıştı bile; yalnız felsefecilerin herhangi bir sitesi yoktu. Zira birçok girişimden sonra, özellikle en geçimsiz insanlar olan sosyologlar kabilesinin neden olduğu karışıklıklar nedeniyle, filozof sitesi kurulmasından vazgeçilmek zorunda kalındı.

Kazı planları hazırlama, mahzenlerimizin onarımı ve makinelerimizle yapılan çalışmaları yönetme konusunda uzman olan

kazıcıların (mimar demiyoruz artık) sitesinden söz etmeyi unutmayalım. Eski mimaride yaygın olarak kullanılan araçları bir kenara bıraktılar ve ellerindeki her bir şeyi kullanarak, atalarımızın fikir sahibi bile olamayacağı bu son derece özgün ve modern mimariyi yarattılar. Eski mimarların ağır ve büyük bir süs eşyasına benzeyen yapıtı kopuk bir yapıttı ve bu yapıtların dış yüzeyi, özellikle de ön yüzü, mimarı, içinden çok uğraştırıyordu. Modern mimar için sadece iç vardır ve her yapıt daha önce yapılan diğer yapıtlarla birleşir; hiçbir yapıt, diğerlerinden ayrı bir yapıt haline gelmez. Birbirlerinin uzantısından ve parçalarından başka bir şey değildir yapıtlar; Doğu'nun destanları gibi sonsuz bir zincirdirler. Yanlış bir şekilde bireysel hale getirilen; simetrisiyle adeta hayvanları andıran fakat simetrik ve düzenli olduğu kadar görünüşte uyumsuz olan eski mimarların yapıtı, bir düzyazıdaki mısra veya bir düşlemdeki klişe izlenimi uyandırıyordu; doğanın karmaşıklığı ve diğer özgür sanatlar içinde katı kuralları, soğukluğu ve katılığı temsil ediyordu. Ama bugün, sanatların en disiplinlisi olmak yerine, en özgürü ve en uçarısıdır mimarimiz. Hayatımızın temel taşıdır mimari; görünümündeki güzellikle ve inşa ettiği yüksek kubbelerle; gövdeleriyle eski ağaçların buluşma yerini andıran ve başlıklarıyla eski çiçeklere benzeyen sayısız ve karmakarışık kolonlarla, ressamlarımızın ve heykeltıraşlarımızın eserlerine ilham veren, yapay ama sanatsal bir manzara gibidir. İnsanı büyülemek için adeta insan haline gelen ve insanın, içinde aşkı yaşatmak için yücelttiği, seçkin ve kusursuz bir doğa gibidir. Ve bu yetkinliğe ulaşması hiç de kolay olmamıştır; uzun ve yorucu denemelerle olmuştur bu çoğu zaman. Gerekli önlemler alınmadan ve yeterince direk dikilmeden yapılan ihtiyatsız kazıların neden olduğu birçok göçük, ilk iki asır boyunca, şehirleri yutup yok etti bütünüyle. Torunlarımızın bulacağı yeni Pompei'ler vardır oralarda. Küçük sarsıntılarla (deprem bizi kaygılandıran tek doğal fela-

ketti) yeni göçükler ve ezilmeler meydana geliyor hâlâ. Ama çok nadirdir bu kazalar.

Geriye dönelim tekrar. Sitelerimiz bir araya gelerek, aynı türden olan sitelerin merkez federasyonu haline geldiler ve böylelikle federasyon yeni renkler kazandı ve bu renkler onu daha da güzelleştirdiler. Böylece uluslar meydana geldi ve ulusların farklılığı artık coğrafik bir tesadüf değil, insan doğasındaki sosyal yeteneklerin bir çeşitliliği haline geldi. Dahası, bu uluslaın her birinde, sitelerin bölünmesi, ekollerin bölünmesine dayanıyordu ve belli bir dönemde, bu ekollerin en güçlüsü, halkın büyük lütfu sayesinde kendi şehrini başkent yapabiliyordu.

Eski insanlığı böylesine çalkalayan iktidar, bizde çok doğal bir şekilde ortaya çıktı. Dehâlârımızın içinde, öğrencileri ve dostları tarafından coşkuyla karşılanan üstün bir deha olmuştur daima. İnsanlar kendi dengi insanlar tarafından ve çalışmalarına göre değerlendirilirler, gerçekten de; yetkisiz kişilerce, ya da seçim başarılarına göre değil. Egemen durumdaki birinin başvekilliğe yükselmesi, bizi sıkı sıkıya birbirimize bağlayan içten dayanışma düşünüldüğünde, onu seçen senatörler için ya da bütün büyük ekollerin kurucusu olan senatörler için, onur kırıcı bir şey değildir kesinlikle. Öğrenci olan bir seçmen ile, zeki ve sempatik bir yönetici olan bir seçmen seçtiği kişiyle özdeşleşir daima. Zira kıskançlık yerine, hayranlık beslemek –nefret yerine sempati duymak- ve yanılsamalara değil de akla dayanmak, bizim *dehâlâr* cumhuriyetimizin temel karakteridir.

Malikânelerimiz arasında dolaşmaktan daha güzel bir şey yoktur gerçekten de. Birbirine yakın olan şehirlerimiz, günün her saati aydınlık olan ve üzerinde kibar ve hafif arabaların, dumansız ve düdüksüz trenlerin gidip geldiği; hayran olunacak güzellikte kabartmalarla, inanılmaz derecede güzel yazıtlarla ve geçmişteki sanatçıların bir araya gelen ölümsüz düşlemleriyle süslenmiş kaya duvarlar arasında gondoller gibi sessizce akan elektrikli şirin arabaların gidip geldiği geniş yollarla bağlan-

mıştır birbirine. Asırlar boyunca din adamlarının duyduğu sıkıntının, buruşuk yüzlerde, kukuleta giymiş başlarda, küçük sütunların başlıkları üzerinde, ya da baş papazın taş kürsüsünün etrafında acemice yontulmuş korkunç hayvanlarda kendini gösterdiği bir iki manastır döküntüsü vardı eskiden sadece. Keşişlerin yaşadığı bu kâbusla, bugünkü sanat anlayışı arasında dağlar kadar fark var gerçekten de. Pitti Sarayı'nın müzesini Floransa Ofisleriyle birleştiren şu küçük şirin galeri, bugün gördüklerimizle ilgili küçük bir fikir verebilirdi atalarımıza herhalde.

Yaşadığımız yerdeki koridorlar bile bu kadar ihtişamlı ve bu kadar zenginse, evlerimize ne demeli peki? Sitelerimize ne demeli? Sanat harikalarıyla, fresklerle, sırlarla, kuyumlarla, bronzlarla ve tablolarla dolu her yer; tüm tasvirlere meydan okuyacak, tüm sabrı umutsuz bırakacak ve tüm hayranlığı tüketecek kadar güzel müzikaller, felsefik kuramlar, şiirsel düşler ve hayaller var. İsimleriyle geçmişin coğrafyasını ve tarihini hatırlatan; bir adı ve bir numarası olan mermer yeraltı yapılarından, saraylardan ve galerilerinden oluşan bunca labirentin bu kadar kısa sürede yapılmış olduğuna inanamıyor insan! Nasıl bir sabır olabilir bu! Bu olağanüstü duyguyu ne kadar bilsek de, simetrisiz ve sınırsız büyüklükte olan bu uçsuz bucaksız katedralde tek başımıza gezindiğimizde; artık yaşamayan ve neredeyse kutsal sayılan bütün bitki ve hayvanları tasvir eden ve tamamen özgün olmasa da oldukça renkli ve görkemli bir üslupla Mısır, Yunan, Bizans, Arap ve gotik tarzında yapılmış olan dağınık ya da sık yüksek kolonlardan oluşan bu ormanda tek başımıza gezdiğimizde, hayranlıktan soluğumuz kesilir ve yolumuzu kaybederiz kimi zaman; tıpkı bâkir bir ormana veya Karnak'ın sütun tavanlı salonuna giren eski zamanların yolcusu gibi.

Eski gezi hikâyeleri okuyup da, kervanların çöllerde veya yeni kıtalar keşfedilirken yaptığı uzun yolculuklara imrenenlere,

dünyamız, derinliklerine kadar donmuş olan Pasifik ve Atlantik okyanuslarının altında sınırsız geziler sunar. Gözü pek kâşifler, denizciler diyecektim, bu buzdan denizler üzerinde uçsuz bucaksız yollarla istedikleri yere kolaylıkla gidip geliyorlar; paleontolojistlerimizin dediği gibi, eskiden termitler de uzun kanallar açıp evlerdeki döşemeleri delip geçiyorlardı böyle. Sırça köşklere benzeyen kavşakları olan bu kristal galeriler kaya duvarlara bir miktar ısı verilip eritilerek, alabildiğine uzatılıyorlar kısa sürede. Eriyen suyun ayaklarımızın altında açılan şu dipsiz kuyulara akmasına özen gösteriliyor bu sırada. Her geçen gün daha yetkin hale gelen bu yöntemle, donmuş denizlerin suyunu kesip oyuyor ve içine giriyoruz; alışılmışın tersine büyük bir kolaylık ve ustalıkla kayıyor, manevralar yapıyor ve bisikletlerle veya patenlerle yarışıyoruz orada. Yumuşak tonlu zümrüt yeşili sarkıtlarda yanan milyonlarca elektrikli lambayla ancak yumuşatılabilen bu bölgelerin sert soğuğu, buralarda devamlı olarak kalınmasını imkânsız hale getiriyor neredeyse. Eğer buraya ilk gelenler, içinde kaldıkları su donduğu için kolayca yakalanan canlı fok sürüleri bulamasalardı, soğuk, bu bölgelerin geçilmesine bile izin vermezdi. Özenle hazırlanan bu fok derileriyle, sıcak giysiler yaptık kendimize. Sihirli bir camdan bakar gibi bu büyük deniz hayvanlarını, bazen bir balinayı, bir köpekbalığını veya bir ahtapotu izlemek; berrak zindanında, tuzdan cennetinde billur gibi görünen ve eskilerin bilmediği bu güzelliğinden bir şey kaybetmemiş olan bu deniz halısının pırıl pırıl yaldızlarıyla önümüze serildiğini görmek gibisi yok gerçekten de! Durağanlığıyla idealleşmiş ve ölümüyle ölümsüzleşmiştir, bütün bu güzellikler; derinliklerin alacakaranlığında sedef ve inci yansımalarıyla, alnında lambasıyla, bilinmeyenin peşinde yolunu kaybeden yolcunun ayakları altında ve başının üstünde belli belirsiz parlar. Eskiden yapılan dalışlardan çok daha güzel olan bu inanılmaz dalışlar, her an bir başka yenilik sunar bizlere. Hiçbir gezgin insanın ilgisini çekecek bir şey

bulmadan geri dönmemiştir asla: Kimi zaman bir gemi kalıntısı, kimi zaman batık bir şehrin çan kulesi ve kimi zaman müzelerimize yeni bir zenginlik katan bir insan iskeleti keşfeder insanlar ve bazen de tam zamanında mutfağımızı yenileyen inanılmaz güzellikte büyük konserveler buluruz, bir sardalye ya da morina sürüsü mesela. Ama her şeyden önce, bu serüven dolu keşiflerde insanı büyüleyen şey, bu dipsiz derinliklerde bizi heyecanlandıran ve şaşırtan sınırsızlık ve sonsuzluk duygusudur; bu sessizliğin, bu yalnızlığın, onca tufanın ardından gelen bu derin barışın, yer altını dinginliğe kavuşturan, yıldızlarla dolan ve belli belirsiz parıldayan bu alacakaranlığın tatlılığı ve güzelliğidir. İnsan elinin her bir yana serpiştirdiği daha binlerce olağanüstü şeyden bahsetmiyorum hiç; buralarda dolaştığınızda, içine daldığınız deniz-altı tünelinin sonsuz bir biçimde genişlediğini ve heykeltıraşlarımızın düşlemlerinin canlandırıldığı geniş bir salona veya inanılmaz büyüklüğüyle ve yarısaydam direkleriyle insanı hayran bırakan ve olağanüstü güzellikte kaya duvarları olan bir tapınağa dönüştüğü görürsünüz; dostlar ve sevenler burada bir araya gelir ve rüyada yalnız başlayan yolculuk, aşkta iki kişiyle devam eder.

Yeterince gezdik ama bu gizemin, bu esrarın içinde; sitelerimize geri dönelim yeniden. Yaşadığımız şehirlerde bir avukat sitesi, ya da bir adliye sarayı aramanız boşuna olurdu. İnsanların işleyebileceği tek bir toprak parçası kalmadığından, mülkiyet ve kölelik davası diye bir şey de yoktur artık. Duvar diye bir şey olmadığından, duvarlar yüzünden açılan davalar da kalmamıştır artık. Cinayetlere ve suçlara gelince, neden olduğu pek bilinmiyor ama aşikâr bir olaydır ki, sanata olan yaygın inanç, adeta sihirli bir değnek değmiş gibi ortadan kaldırdı tüm suçları; oysa eskiden, endüstriyel hayatın gelişmesi nedeniyle, suç oranı bir asırdan kısa bir sürede inanılmaz seviyelere ulaşmıştı.

İnsanlık, kentleşerek uygarlaştı. Hiçbir bitki veya hayvan artık insanların arasına giremediğinden, sıradan ihtiyaçlar insana

özgü yeteneklerin gelişimini artık engelleyemediğinden, insanlar dürüst ve kibar olarak doğuyorlar; tıpkı herkes heykeltıraş veya müzisyen ya da filozof veya şair olarak doğduğu gibi ve tıpkı en kibar, dili, en güzel aksanla konuştuğu gibi. İnsanı yalansız büyüleyen ve bayağılaşmadan hoşnut eden yapmacıksız, soylu, etkileyici, saf ve anlatılmaz bir incelik var burada; itaat edilmesi gereken sosyal bir hiyerarşi duygusu yerine, insanların korumaya çalıştığı, korku değil de sadakat dolu bir sosyal uyum duygusu taşıyan ve insanlar farkına bile varmadan kokulu bir çiçek gibi varlığımızın tüm derinliklerine inen büyüleyici bir nezaket ve kibarlık var. Hiçbir yabani, hiçbir insan düşmanı dayanamaz buna; anlatılmaz bir büyü bu. İşlediği suçlardan dolayı bir insanı *yukarıya* göndermek onu ölüme mahkum etmek sayılırdı; bu yüzden en küçük bir sürgün tehdidi ya da içinde yaşanılan sınırların dışına sürülme korkusu, en cani ruhları bile ağır suçlar işlemekten alıkoymaya yetiyor. İnsanların çıkardığı en küçük bir seste, kadınlarımızın en küçük bir hareketinde benzersiz bir zarafet vardır ve bu, kötücül bir iyilik ve bağışlayıcı bir kötülük olan eskinin zarafetine benzemez hiç de; daha ince ve daha yapıcı olan, daima güzel şeyler düşünme ve güzel şeyler yapma duygusunu, sevme ve sevilme duygusunu anlatılmaz bir biçimde dile getiren bambaşka bir ruhtur bu.

VI

AŞK

Aşk! Bütün bu güzelliğin gizli ve sonsuz kaynağı aşktır gerçekten de! Sahip olduğu önemle, biçimiyle ve ulaştığı seviyeyle, uygarlığımızın en özgün ve en anlamlı karakteridir aşk. Çağımızdan önceki eski parlak dönemlerde (ruolz ve kâğıt çağında), çocuksu ihtiyaçlarla, berbat ve can sıkıcı bir lüksle, aralıksız yapılan monoton gezilerle ve de politik ihtiras denen ve artık görülmeyen şu çılgınlıkla ayaklar altına alınan aşk, inanılmaz bir gerileme yaşamıştı. Şimdiyse, yerin derinliklerine inen insanlar gibi, kalplere sızan tüm diğer duyguların kalplerden silinişiyle yeniden güç kazanıyor ve güzelleşiyor. Vatanseverlik ölmüştür artık; doğum yeri diye bir şey olmadığı için ve insanlar aynı mağarada doğdukları için, insanların isteyerek ve yeteneklerine göre girdikleri gruplar, vatanın yerini aldı bütünüyle. Birlik duygusu, vatanseverliği öldürdü böylece. Aynı şekilde, okul, aileyi ortadan kaldırmasa da onu büsbütün değiştirmektedir ve bu gayet mantıklı ve haklı bir şeydir. Eski aile bireyleri hakkında söyleyebileceğimiz en iyi şey, onların zorunlu arkadaşlar olduklarıdır ama bu arkadaşlığın her zaman karşılıksız olduğunu söyleyemeyiz. Onların yerine çoğunlukla isteğe bağlı ve çıkarsız ebeveynler olan arkadaşları tercih etmekle, pek haksız sayılmayız.

Anne sevgisi de kadın sanatçılarımız için artık eski anne sevgisi değil ve bir miktar azaldığını da itiraf etmek gerekir.

Ama aşk bize kalıyor. Ya da daha doğrusu, övünmek gibi olmasın ama onu keşfeden ve ilk adımı atan bizleriz. Aşkın adı yüzyıllar

öncesinden geliyor bize. Atalarımız vermişti ona adını ama Yahudilerin, Mesih'ten bahsettikleri gibi bahsediyorlardı aşktan. Bizimle doğdu aşk; bizimle ete kemiğe büründü ve bizimle gerçek ve ebedi inancı ve aşkla bütünleşen temiz ahlakı yarattı. Şüphesiz, her şeyin ötesinde kadınlarımızın eşsiz güzelliğiyle ve üstün zarafetiyle doğdu aşk. Şu bizim yer altı dünyamızda kadınlarımızdan daha güzel ve daha doğal bir şey yoktur gerçekten de. Ama öyle sanıyorum ki, en karanlık ve rezil çağlarda bile doğada varolmuş en güzel şeydi kadınlar. Zira inanıyorum ki ne bir dağ esintisi, ne bir ırmak; ne bir deniz dalgası, ne dalgalanıp duran altın sarısı ekinler ve ne de tanın ve Akdeniz'in renkleri güzellikte, güçte, uyumda ve zenginlikte kadın vücuduna denk değildir. Demek ki anlaşılmaz bir içgüdü, yoksul insanların doğdukları yerleri bırakıp, ölümcül çekiciliğine boyun eğdikleri coğrafik güzelliklerden çok daha üstün olan güzelliklerin tadını çıkarmak ümidiyle, büyük şehirlere göç etmelerine engel olmuştu bir zamanlar. Sevilen kadından başka vatan yok artık şimdi; ona duyulan özlemin verdiği acıdan başka acı yok artık.

Fakat buraya kadar anlattıklarımız, aşkımızın gücünü anlatmaya yetmez; insan ömrü, bu gücü azaltmak bir yana onu daha da arttırıyor, ve harcadıkça onu daha da yüceltiyor. Aşkı biliyoruz artık, yaşam pınarı gibidir aşk; yudum yudum içmek lazım onu ama büsbütün onunla beslenmemeliyiz; eskiden güneş neydiyse, o da, odur bizim için. Onunla aydınlanmalıyız, ama gözlerimizi kamaştırmamalı aşk, bizi büyülememeli. Duydukları coşkuyla atalarımızın Paris operasında diktikleri anıta benziyor aşk, onun adına dikmişlerdi bu anıtı; ona tapıyordu atalarımız ama onu tanımıyorlardı Paris operasındaki en güzel şey merdivenlerdi, merdivenleri çıktığımız zaman tabii ki... Merdivenlerin bütün yapıyı kaplamasına ve salon için yer kalmamasına dikkat etmişiz demek ki.

Azimptot, eğri için neyse, kadın da, bilgin için odur, der eskilerden biri; ona yaklaşmaya çalışır hep ama ona dokunamaz asla. Rousseau adında, yarı-deli biridir bunu söyleyen. İnsanlarımız bunu ondan daha iyi yapmakla övünebilirler artık. Bununla birlikte böyle bir ideale, itiraf etmeliyiz ki, nadiren ulaşılmıştır. Böyle bir şey, ermiş kimselere özgüdür çoğunlukla; çileye çekilen kadın ve erkeklere özgüdür, onlar ki güzel manastırlarda, ressam sitelerinin Rafael tarzı localarında, alacakaranlıktaki bir akşamda, sevgililer arasında, cesur ve görkemli abideler ırmağı boyunca gezerek, hayatlarını aşklarına benzeyen bu güzel ırmağı seyretmekle ve hep birlikte kutsal merdivenin ateşten basamaklarını çıkmakla geçirirler. O zaman, içlerinde sonsuz bir esinle işe koyulur ve yeni başyapıtlar yaratırlar. Büyük bir şevkle içlerinde aşklarının büyüdüğünü gören kahraman aşıklara benzerler; paylaşıldığı müddetçe mutlu olan ve lekesiz olduğu müddetçe insana esin veren bir aşktır bu.

Fakat çoğumuz zayıflık gösterdi ve eski insanların düştüğü hatalara düştü. Bununla birlikte, sınırlı olan yiyeceklerimiz nüfusumuzda –ki bugün tehlikeli bir sayıya ulaşmış ve 50 milyonu bulmuştur– olabilecek herhangi bir artışın önüne geçilmesini zorunlu kıldığından, atalarımızın hep birlikte *ab libitum* serbestçe yaptıkları şeyi, ağır cezalar koyarak yasaklamak zorunda kaldık çoğunlukla. Kitaplar dolusu yasalar yapılırken, bugün düzenlenmesi gereken bir maddeyi unutmuş olmaları mümkün mü! Rasgele birinin, yasal yetki olmadan toplumu aç gözlü insanlara terk etmesine izin verildiğini düşünebiliyor musunuz? Hele hele izinsiz hiç bir şeyin yapılamadığı ve insanların karşılığını vermeden tek bir çakıl taşı bile alamadığı bir zamanda! Bu konuda yasaları çiğnemekte sakınca görmeyen, ya da daha doğrusu sakınca görmeyecek birileri olduğunda (zira kamuoyunun gücü bu büyük suçun üstesinden geldi ve cezalarımız gereksiz hale geldi), çoğunlukla ve mantıklı olarak o kişilerin haklarını ellerinden alıyor ve eğer aynı suçu tekrar işler-

lerse, onları bir petrol gölüne atılmaya mahkum ediyoruz. Bazen, hatta çok sık bir şekilde, sevgililerin tutkudan deliye döndüklerini, asansörlere binerek sönmüş bir volkanın ağzına doğru yükseldiklerini ve dışarıdaki dondurucu soğuğa çıktıklarını görürsünüz. Mavi gökyüzünü –güzel manzara da denir–, can çekişen güneşin belli belirsiz renklerini ve sonsuz bir biçimde uzaya yayılan yıldızları izlemeye ancak vakitleri olur; sonra buzun sütünde birbirlerine sarılarak ölürler! Volkanların tepesi, aşıkların bozulmadan kalan ve yan yana uzanan kasılmış, soluk ve kurşuni mor renkte ölü bedenleriyle doludur; acıyı ve aşkı, umutsuzluğu ve çılgınlığı yaşamaya devam ederler ve sonsuz bir huzura kavuşurlar orada; kendilerini görmeye giden gözü kara insanları hayran bırakan ölü bedenleriyle, taçlanmış gibidir volkanlar.

Çoğumuzun bilmediği, duymadığı ve artık hiçbir yerde yaşanmayan şeyler de var; kendisini aşığının kollarına bırakan, aşık bir kadını anlatır insanlar; aşığının onun verdiği esinle başyapıtlar verdiğinden bahsederler ve rakipleri bile bu eserlere hayran kalmış derler. Zira yasal evliliğin vazgeçilmez bir şartı vardır. Döl hakkı dahilere verilmiştir ve bu onlar için en büyük ödüldür ve aynı zamanda insan ırkını üstün kılan en önemli şeydir. Fakat dahi bu hakkını sadece bir defa kullanabilir, tıpkı yaşamı boyunca tek bir başyapıt verdiği gibi. Ancak bu konuda oldukça cömert bile sayılırız. Hatta sıradan yeteneklerin sahip olduğu tutku karşısında etkilenen halk, hayran kalıp değersiz yapıtlara bile sempati ve tebessümle bakar bazen. Böyle halkın yararına olan başka şeyler de var belki de (hiç şüphesiz hatta).

Eski toplumsal yapı, cezaların yarattığı korkuya ve oldukça uzun bir süre uygulanan ceza sistemlerine dayanıyordu; ancak görüyoruz ki, bizim toplumumuz mutluluk ümidine dayanıyor. Bunun yarattığı coşkuyu ve ışığı sergilerimizde görebilirsiniz; yıllar yılı yaratılan sanatsal zenginliğimiz, bunun kanıtıdır. Eski evliliğin, yani atalarımızın kullandığı şu tuhaf şemsiyelerden

bile daha gülünç olan şu evlilik kurumunun yarattığı sonuçları düşündüğümüzde, aşırıya kaçan ve güya benzersiz olan bu *debitum conjugal* ile, yeniden yaratılan insanlığın temel taşı olan özgür, ölçülü ve güçlü evlilik kurumumuz arasındaki farkı görebiliriz. Uğrunda adeta kurban edilen insanlara ve bahtsız sanatçılara büyük acılar veriyor bu ama sanatçılar bundan pek şikâyetçi değiller. Umutsuzlukları bile değerlidir umutsuzlar için; zira bu onları öldürmediği müddetçe bununla yaşar ve bununla ölümsüzleşirler ve en güzel yemişleri devşirirler kalplerinin derinliklerinde... Sanatın ve şiirin meyveleridir bunlar kimileri için; kimileri için gizemli güller. Yalnız onlar erişirler şeylerin ruhuna. Ve bütün bu güzellikler öylesine canlıdır ki, sanatçılarımız ve gizemli metafizikçilerimiz, sanatın ve felsefenin aşkı teselli etmek için varolup olmadığını, ya da aşkın amacının sanata ve metafizik coşkuya esin vermek olup olmadığını sorarlar kendi kendilerine. Ve bu son düşünce baskın çıkmıştır genellikle.

Aşkın yaşamımızı ne denli güzelleştirdiğini, aşk yuvası olan uygarlığımızın ahlaki açıdan ihtiraslı ve doymak bilmeyen eski uygarlıklara ne denli üstün geldiğini, 194. kurtuluş yılında yapılan büyük keşifle gördük hepimiz. Gizemli bir önseziyle ve anlaşılmaz bir yön duygusuyla işleyen devasa bir delici yerkürenin yamaçlarında ve işlek galerilerin dışında ilerlerken, insan sesleriyle uğuldayan ve insan yüzleriyle kaynayan tuhaf bir boşluğa rastladı aniden. Ortalığı yıkan inanılmaz sesler duyuluyordu her tarafta ve sapsarı yüzler dolaşıp duruyordu her yerde. Bizim Yunanca'yla hiçbir alakası olmayan, akıl almaz bir dil konuşuyorlardı. Tam bir yer altı Amerika'sıydı bu gerçekten de ve çok daha geniş ve anlatılmaz derece tuhaf bir yerdi. Bizden birkaç yıl önce, Miltiade'ın düşüncesine benzeyen ama onunkinden çok daha pratik olan bir düşünceyle, yanlarına ne bir müze, ne de bir kütüphane almadan çabucak yeraltına inen ve orada alabildiğince çoğalan kazıcılardan oluşan küçük bir Çinli

kabileden geliyorlardı. Bizim gibi hayvan ölüleriyle yetinmeyip en küçük bir utanma ve sıkılma duymaksızın, atalarını yemeye başlamışlardı bu Çinliler ve bu, ölüp karın altında kalan milyarlarca Çinli düşünüldüğünde, diledikleri gibi çoğalmalarına olanak veriyordu. Yazık! Çok yazık! Bizim torunlarımızın bir gün bu çılgınlığa düşmeyeceklerini kim bilebilir? İğrenç bir hayatları vardı bu insanların; korkunç bir açgözlülük vardı hepsinde; yalan dolanla ve tam bir çirkef içinde yaşıyorlardı zavallılar! Pisliklerini, kabalıklarını ve adiliklerini anlatmaya varmıyor dilim. Büyük masraflarla, taşıma topraktan yapılan küçük saksıların içinde küçük küçük sebzeler yetiştiriyorlardı; sonra domuzlar, köpekler ve daha bir sürü şey... İnsanlığın bu eski hizmetçileri bizim yeni Cristophe Colombumuza çok iğrenç geldiler. Bu alçak yaratıklar (hayvanlardan değil, efendilerden bahsediyorum, zira hayvanlar yetiştiricilerin fazlasıyla ıslah ettiği bir ırktandılar) Haydutlar İmparatorluğu'nun ve yeryüzünün tüm hatırasını yitirmişlerdi. Görevli olarak yanlarına gönderilen bazı bilginlerimiz, onlara gök kubbeden, güneşten, aydan ve yıldızlardan bahsettiğinde, çok gülmüşlerdi. Ama bu hikâyeleri sonuna kadar dinliyorlardı yine de ve sonra da alaycı bir tavırla misyonerlerimize soruyorlardı: "Peki, siz gördünüz mü bütün bunları?" Bizimkiler bu soruya ne yazık ki cevap veremiyorlardı; zira birlikte ölüme giden sevgililerin dışında aramızdan kimse gökyüzünü görmemişti.

Peki, bu zayıflığı gördüklerinde ne yaptı bizim sömürgeciler? Birçoğu, kurnazlıklarıyla ve sayılarıyla tehlikeli olabilecek bu vahşileri yok etmeyi ve bir iki fırça darbesinden sonra yaşadıkları yerleri ele geçirmeyi önerdi. Diğerleriyse, tüm zor işleri onlara yaptırmak için onları köle ya da hizmetçi yapmayı önerdi. Fakat her iki öneri de reddedildi. Bu yoksul arkadaşlar, bu uzak akrabalar uygarlaştırılmaya ve birer insan haline getirilmeye çalışıldı; fakat bunu başarmanın imkânsız olduğu görülünce, aramızdaki duvarlar özenle ve dikkatle yeniden yükselmeye başladı.

VII

ESTETİK HAYAT

Güzelliğin ve aşkın kardeşi olan bu büyük lütfu, bu büyük iyiliği yaratan manevi mucize, böyleydi işte. Ve aynı kaynaktan fışkıran entelektüel harikalar da, görülmeye değerdir fazlasıyla. Kısaca anlatmaya çalışacağım bunları da.

Bilimlerden bahsedelim önce. Yıldızların, meteorların ve hayvan ve bitki topluluklarının, birçok gözlem ve deney yönteminin artık kullanılmadığı yaşantımızdaki rolleri sona erdiğinde, durağan bir noktaya ulaşan astronominin ve meteorolojinin, paleontolojinin birer kolu haline gelen zooloji ve botaniğin (bunların günümüzde büyük bir önemi olan denizciliğe, savunmaya, endüstriye ve tarıma uygulanışlarından hiç bahsetmiyorum), artık ileriye doğru tek bir adım dahi atmayacaklarını ve tamamıyla unutulacaklarını sanabilirdik. Bereket versin ki, bütün bu kaygılar boş çıktı. Eskiden son derece yararlı olan ve geçmişten miras kalan bilimlerin artık sadece bir lüks eşyası ya da bir tartışma konusu haline geldiklerinde bile insanları ne kadar etkilediğini ve ne kadar coşturduğunu da unutmayalım ayrıca. Geçmiş o kadar çok şey biriktirdi ki, o kadar çok anı, bilgi ve belge biriktirdi ki, insan zihni, yüzyıllar boyunca bu büyük zenginlikle beslenebilir rahatlıkla; bütün bu şeyleri, bü-

tün bu bilgi ve belgeleri düzene koymasının zamanı gelmişti artık. Bahsettiğim bilimler başarı açısından çok avantajlılar bu sayede; zira duygulara değil de, sadece yazılı kaynaklara ve çeşitli tanıklıklara dayanıyorlar ve her türlü konuda kitapların otoritesine başvuruyorlar. (Zira eskiden kutsal kitap derken, şimdi kütüphane diyoruz, çok büyük bir fark var kuşkusuz). Avantajlılar, çünkü birçok açıdan olağanüstü derecede zengin olan kütüphaneler, usta bir teorisyeni kesinlikle yarı yolda bırakmıyorlar ve en karşıt fikirlerin bile çok iyi ve yapıcı bir şekilde beslenecekleri zengin kaynaklar sunuyorlar. Zira eskiden, bol miktarda hukuk metni vardı ve her türden yasa ve kararlara rastlamak mümkündü; öyle ki bütün bunlar, davaları, İskenderiye ayak takımının en ufak dini konularda yaptıkları savaşlar kadar renkli ve ilginç hale getiriyordu. Bilginlerimizin tartışmaları, örümcek yumurtasının vitellüs çekirdeği veya haşlamlıların sindirim aygıtına dair polemikler: İşte bugün kafamızı kurcalayan sorular; eğer periyodik bir basınımız olsaydı, bu tartışmalar ve bu sorunlar her yanı kana bulayabilirdi. Zira çözülmez gibi görünen yararsız ve hatta zararlı sorunlar insanları kızıştırmış ve onları şiddete yöneltmiştir her zaman..

Bizim din kavgalarımız bunlardır işte. Gerçekten de, geçmişten miras kalan bütün bilimler hiç kuşkusuz belli bir şekilde bir din haline geldi zamanla, kaçınılmaz olarak; ve artık değişmez ve kutsal sayılan bu bilgiler üzerinden sonuçlar çıkarmaya çalışan şimdiki bilginlerimiz, çoğunlukla eski dünyanın ilahiyatçılarına benziyorlar tam da. Eski teolojiler gibi dini bölünmeler ve mezhepler yaratan, kilisemizde yaşanan bölünmelerin temel nedeni olan ve ayrıca oldukça yoğun olan bu yeni teoloji, aynı zamanda bizim seçkin entelektüel topluluğumuzun sahip olduğu en çekici ve en büyüleyici şeydir belki de.

"Ölü bilimler bunlar!" diyor hoşnut olmayan bazı insanlar. Bunu kabul ediyoruz biz de. Öldüler; geçmiş halkların marşlarını, ilahilerini ve ezgilerini dile getirdikleri tüm diller gibi tıpkı,

artık kimse bu dilleri konuşmasa da. Öldükten sonra kıymete binen güzellikler vardır böyle. Eğer bizim sevgimiz, karanlığı içimizde durmadan çoğalan bu görkemli ama karmaşık şeylere, bir zamanlar tüm kalbimizle benimsediğimiz bu üstün ama yararsız şeylere yöneliyorsa, buna şaşmayalım o halde. Her şeyden önce, matematik, yeni bilimlerin en yetkin örneği olarak dev adımlarla ilerledi ve büyük gelişmeler kaydetti. İnanılmaz derinliklere inen analiz, astronomlara, eskiden tam bir alay konusu olan problemleri inceleyip çözme olanağı verdi sonunda. Böylelikle her geçen gün, teleskop bile kullanmadan, ellerinde tebeşirle çok sayıda gezegen keşfediyor ve yakın sistemlerdeki gezegenleri bile görüyorlar. Birçok güneş sisteminin karşılaştırmalı anatomisi ve fizyolojisi üzerine yeni derin fikirler ortaya atıyorlar. Yüzlerce bilginimiz, binlerce Leverrier'imiz var. Hiçbir zaman göremedikleri gökyüzünü çok iyi bilen bu insanlar, en güzel senfonilerini yazmak için sağır olmayı bekleyen Beethoven'a benziyorlar. –Claude Bernard'larımız ve Pasteur'lerimiz saymakla bitmez. Doğal bilimlere eskiden olduğu gibi abartılı ve anti-sosyal bir önem vermesek de, onları tamamen unutmuş değiliz aslında. Artık pek meraklısı kalmayan uygulamalı bilimler için aynı şeyi söyleyemeyeceğim ama. Bu meraklılardan biri, kısa bir süre önce balonlar için yeni bir direksiyon yöntemi keşfetti sonunda, –kaderin bir cilvesi bu belki de. Pek bir önemi olmayan bu yararsız ama yaratıcı buluşlar büyük coşkuyla karşılanıyorlar ve bu onlar için şöhretten –şu büyük mutluluk- daha iyidir çoğunlukla.

Fakat hâlâ deneysel ve tümevarımcı olan ve bunun ötesinde son derece yararlı olan iki bilim var ve bunlar, itiraf etmek gerekir ki, gelişimlerindeki hızı bu büyük ayrıcalığa borçludurlar: Önceleri birbirlerinden oldukça uzak olan fakat bugün ilerlemeyle ve ortak çözümlerle bir bütün haline gelme yolunda olan iki bilim: Kimya ve psikoloji.

Aşktan ilham alan ve birbirine benzeyen şeylerin yapısını çok iyi bilen kimyacılarımız moleküllerin derinliklerine inerken; onların düşüncelerini, isteklerini ve tekbiçimliymiş gibi görünen bedenlerini gösterirken, yani böylece bir atom psikolojisi yaratırken; psikologlarımız da, *ben*'in atomolojisini (*ben*'in sosyolojisi diyecektim neredeyse) gözler önüne sererler. En küçük ayrıntısına kadar toplumların en hayranlık vericisini ve en güzelini gösterirler bizlere; toplumlar ki, bir bilinçler hiyerarşisinden, kişiliğimizin doruk noktasını oluşturduğu şu köle ruhlar feodalitesinden başka bir şey değildirler. Paha biçilmez şeyler borçluyuz onlara. Kimyacılarımız sayesinde bu buzdan dünyada yalnız değiliz artık; bu kayaların yaşadığını, bizi koruyan ve yaşatan bu katı madenlerin adeta insanlarla dolu olduğunu hissedebiliyoruz. Onların sayesinde, bu yaşayan taşlar bir şeyler söylüyor bizlere; yıldızların ya da kır çiçeklerinin babalarımıza asla söylemediği içten ve sıra dışı bir şeyler. Ve yine onların sayesinde ki küçümsenmeyecek bir hizmettir bu beslenme yetersizliklerini gidermemize (küçük bir ölçüde, doğrudur ama şimdilik) ve lezzetli ve iştah verici şeylerle beslenme biçimimizi zenginleştirmemize olanak veren yöntemler öğrendik. Ancak eğer kimyacılarımız bizleri açlıktan korudularsa, psikologlarımız da bizi ölüm korkusundan kurtardılar ve bu yüzden minnettarlığımızı fazlasıyla hak ediyorlar. Öğretilerine inanmış olan bizler, bizim için alışıldık bir şey olan tümdengelim gücüyle vardıkları sonuçları sonuna kadar izledik. Ölüm, kurtarıcı bir son bizim için şimdi; bir düşkün haline gelen ve değerini yitiren *ben*'i, kaybettiği güçten fazlasını bulduğu vicdanının derinliklerine geri çağıran bir özgürlükçü bizim için ve eski insanının ölüm karşısında duyduğu korkuyu düşündüğümüzde, bu korkuyu, Miltiade'ın arkadaşlarının buzlu tarlalardan ve karlı ufuklardan vazgeçip inanılmaz olayların kendilerini beklediği karanlık uçurumlara inmek zorunda kaldıklarında yaşadığı büyük korkulara benzetiyoruz ister istemez.

Üzerinde hiçbir tartışmanın hoşgörüyle karşılanamayacağı, köklü ve sağlam bir inançtır bu. Güzelliğe olan yürekten bağlılığımız ve aşkın kutsal gücüne olan inancımızla, yaşamımızın temeli ve yapmak istediklerimizin dayanağıdır bu. Filozoflarımız bile, kurumlarımızda temel olan her şeyden olduğu gibi, bundan uzak durmaya çalışıyorlar. Böylelikle filozofların sergilediği bu incelik hoş bir hal alıyor ve bu onların halk önündeki başarılarına katkıda bulunuyor. Böyle bir inançla nihayete erebiliriz tüm kalbimizle. Bunun için çalışıyor herkes bu yüzden. Bu arada, filozoflarımızdan ve bahsettiğim diğer bilginlerden bazılarını ayrı bir yere koymama şaşırabilirsiniz belki. İleri sürdükleri şeyler ve kullandıkları metotlar birbirine benziyor genellikle. Aynı yemliklerde aynı biçimde geviş getiriyorlar, tabiri caizse. Ama bazıları, bilginleri kastediyorum, sıradan geviş getiricilere benziyorlar, yani hantal ve yavaşlar; diğerleriyse hem geviş getiriyorlar hem de oldukça hafifler aynı zamanda, tıpkı antilop gibi. Ve aralarındaki bu farklılık silinmez bir farklılıktır.

Daha önce de dediğim gibi, filozofların herhangi bir sitesi yok. Küçük bir filozof mağarası var ama birbirlerinden uzakta veya bir derenin kenarında, granitten sandalyeler üzerinde ekoller halinde oturdukları doğal bir mağara bu; incelikle işlenmiş olan ve belli belirsiz bir şekilde güzel eşyalara, kupalara, avizelere, katedrallere ve aynalara benzeyen, büyüleyici güzellikteki eşsiz kristallerden oluşan geniş bir mağara: Su içilmeyen kupalar, aydınlatmayan avizeler, kimsenin dua etmediği katedraller; sadakatle ve sevgiyle hayran hayran kendimizi seyrettiğimiz aynalar... Bir de, filozofların kaburga kemiklerine ve sakallarına benzeyen tuhaf şekillerin soru işaretleri gibi sarktığı, karanlık ve dipsiz bir göl var mağarada. Şekli her nasıl olursa olsun, her şeyiyle içinde barındırdığı felsefeye bense de, bu geniş mağara, uçurumlarla dolu loş karanlığındaki kristal parıltılarıyla, atalarımızın büyüsünü ve yıldızlı geceleri anımsatıyor

yeni insanlığa; hem de çok daha etkileyici bir biçimde. Burada yapılanlar, sistematik düşüncelerden ve beyinlerdeki zihinsel sarkıtlardan billurlaşan şeyler, olağanüstü ve anlatılmazdır. Bir yandan bütün eski sarkıtlar dallanıp budaklanırken, başkalaşıma uğrayıp masadan sunağa ve kartaldan şimere[1] dönüşerek ilerlerken, diğer yandan haberler, havadisler ve öyküler ortalığa yayılır şurada burada, çok daha şaşırtıcı ve akıl almazlar. Söylemeye gerek var mı bilmem, yeni-Aristocular, yeni-Kantçılar, yeni-Dekartçılar, yeni-Platoncular ve yeni-Pitagorcular var her yerde. Volkanik yeraltı yapılarına duyduğu ilgiyle, zihinler üzerindeki eski otoritesine hayat veren Empedocle'un yorumcularını unutmayalım; bugün tamamen sönmüş olan Etna'nın eteklerinde yaptığı kazılarda, bu büyük adamın kalıntılarını bulduğunu söylüyor arkeologlardan biri. Sonra yepyeni bir evanjil[2] getirdiğini söyleyen kimi büyük yenilikçiler görürsünüz sağda solda; ve onun yerini alacak bir yenilikle onu zenginleştirmek için can atar hepsi. Zamanımızın en güçlü kişiliğini anacağım mesela, sosyolojide moda olan ekolün başı olan kişiyi. Bu derin düşünüre göre, insanlığın yeryüzünde başlayan ve bugün fazlasıyla incelmiş olan yerkabuğunun altında devam eden sosyal gelişimi, güneşteki ve gezegendeki soğumanın ilerlemesiyle birlikte yerin merkezine kadar tabaka tabaka devam edecektir; yığılma ister istemez azalacaktır, fakat bunun tersine uygarlık, her yeni inişle daha da yayılacaktır. Merkezlerine doğru içe çekilen ve giderek daha yüce, daha soylu, daha dengeli ve daha mutlu hale gelen bu uygarlıklara özgü sosyal bireyi, bu adamın nasıl bir güçle ve Dantevari bir açıklıkla resmettiğini görmeliydiniz! Hayatta kalmayı başaran ve birbiri ardına gelen onca uygarlığın tek mirasçısı olan; kendi başına kalan ve sınırsız bilim ve sanat

[1] Başı ve göğsü aslan, karnı keçi, kuyruğu ejderha olan, ağzından alevler püskürten bir masal hayvanı. (Çev.)
[2] İsa öğretisi. (Çev.)

içinde kendisine yeten; her şeyi anladığı için, her şeyi yapabildiği için ve büyük bilmecenin doğru kelimesini bulduğu için bir Tanrı kadar mutlu olan ama insanlıktan sonra yaşamak istemediği için ölen ve güçlü bir patlayıcıyla, insanlıktan geriye kalanları tohum olarak ekmek üzere dünyayı kendisiyle birlikte havaya uçuran son insan için çizdiği etkileyici portreyi bir görseniz. Bu öğretinin çok müridi var gibi görünüyor. Ana bloğun etrafında kendilerinden geçmiş bir şekilde yatan müridler, iyi yürekli Hypathiler, son adamın yanına onun kadar ideal olan son kadını koymanın uygun olacağı düşüncesindeler.

Peki, ya sanat ve şiir için ne diyeceğiz? Burada haklı ve akla yatkın olmak için, abartıya kaçmamaya çalışacağım. Meydana gelen değişimlerin genel hatlarını belirtmekle yetinelim. Bir bütün olarak *içselleştirilen* ve eski doğanın somutlaşmış, yoğunlaşmış ve yetkinleşmiş ideal bir görüntüsü olan bizim uyumlu mimarimizin nasıl bir değişim geçirdiğini ve ne tür bir şekil aldığını anlattım. Buna geri dönmeyeceğim. Bana, sonsuz derinlikteki bu mimari değişimde şiirle birlikte aşkın zaferini dile getiren bu taşkın ve ölümsüz heykeller, freskler ve bronzlar hakkında söyleyecek birkaç söz kalıyor sadece. Ressamlarımızın ve heykeltıraşlarımızın dehasının, hiçbir şeyden yardım almadan ve hiçbir hayvandan veya bitkiden etkilenmeden, üzerinde çalışmaktan asla bıkmadığı bu kutsal aslan, kaplan, at, kuş, ağaç ve çiçek imgeleri üzerinde, üç asırda yarattığı değişimler üzerine bir çalışma yapmak hayli ilginç olurdu. Gerçekten de sanatçılarımız –ki kendileri ressamlarla ya da fotoğrafçılarla karıştırılmamayı isterler– eserlerinde hiçbir zaman bu kadar bitki, hayvan ve manzara tasvir etmemişlerdir; sadece bütün bunlar artık yok olduklarında başlamışlardır bu tasvirlere; insanlar artık neredeyse çıplak olarak dolaştığından beri elbiseleri resmedip heykellerini yaptıkları gibi tıpkı; oysa, eskiden *giyinik* insanlık döneminde, çıplaklık, sanatta çok bolca bulunuyordu. Artık ölmüş olan ancak vaktiyle canlı olan ve üstatları-

mızın konularına ve motiflerine kaynak olan doğa, soğuk ve klasik bir havası olan basit bir hiyeroglif alfabe haline geldiği mi geldi yani? Hayır: Nesillerin değil de, artık geleneğin çocuğu olan, insanlaşan ve uyumlu hale gelen doğa, insanların ruhlarını okşamaya devam ediyor hâlâ; ve eğer insanlara anılardan çok hayalleri, duygulardan çok düşünceleri, çocuksu korkulardan çok sanatçıların hayranlıklarını anımsatıyorsa, bu yönüyle de daha güzel ve daha büyüleyicidir yine. Bizim için, eski ama inandığımız bir efsanenin derin ve içten büyüsünü taşıyor doğa.

Bundan daha esin verici bir şey olabilir mi? Böyle olmalıydı iyi yürekli Homeros'un mitolojisi; Cycladlar'ı dinleyenler Afrodit'e ve Pallas'a, Dioscours ve Santorlar'a inanıyorlardı hâlâ; onlardan bahsederken, dinleyenler hayranlıktan gözyaşına boğulurlardı çoğu zaman. Bize mavi göklerden, denizlerin ufkundan, güllerin kokusundan, kuşların şarkısından, gözümüzün hiç görmediği, kulağımızın asla duyamayacağı, duyularımızın bilmediği ama düşüncemizin aşk ve sevgi dolu en ufak bir dokunuşta tuhaf bir içgüdüyle içimizde uyandırdığı tüm bu şeylerden bahsettiklerinde, böyle ağlatıyor bizi şairlerimiz de. Ve ressamlarımız bize bu ince ayaklı atları, yuvarlak ve uzun boyunlu bu kuğuları, güzel kuşlara kucak açan ince kenarlar ve yeni paraflarla sarmaş dolaş olan yaprakları ve üzümleriyle bu asmaları gösterdiklerinde, eşsiz bir heyecan yükselir içimizde; fonlarla ve nemflerle, altın postu taşıyan argonotlarla ya da Anfitrit'in kupasının etrafında oynayan Nereidlerle dolu bir kabartmanın önünde genç bir Yunan'ın duyduğu heyecana benzer bu.

Eğer bizim mimarimiz, görkemine rağmen diğer güzel sanatlarımızın basit bir dekorundan başka bir şey değilmiş gibi görünüyorsa, güzel sanatlar da ne kadar hayranlık verici olurlarsa olsunlar, şiirimizi ve yazıtsal edebiyatımızı süslemeye ancak layıktırlar. Ama şiirimizde ve edebiyatımızda da başka güzellikler ve başka bir ihtişam var; çiçek yumurtalık için neyse ve

çerçeve tablo için ne ifade ediyorsa, bizim şiirimiz ve edebiyatımız ondan daha yücedir. Miltiade'ın verdiği mücadelelerden kahramanca aşklarına kadar bütün bir tarihin büyüleyici bir biçimde aktığı romansı destanlarımızı ve dramlarımızı okuduğumuzda, daha yüce bir şeyin yazılamayacağına inanırız. İdillerimizi, ağıtlarımızı ve antikiteden esinlenen yazıtlarımızı okuduğumuzda; çok sayıda ölü dilde yazılan, farklı tınılarıyla ve değişik sesleriyle kulak zevkimizi tazelemek ve zengin orkestralarıyla bizim temiz ve saf attikamızın şarkısına İngilizce, Almanca, İsveççe, Arapça, İtalyanca ve Fransızca eşlik etmek için her gün yeniden doğan şiirlerimizi okuduğumuzda, artık unutulmuş olan ancak vaktiyle alabildiğine görkemli olan dillerin böylesine güzelleşip yeniden hayat bulmasından daha büyüleyici bir şey düşünemeyiz.

Parthénon'un heykelleri gibi kendi başına ete kemiğe bürünen ve eşsiz bir düşünceyle hayat bulan bir ekolün yarattığı kolektif ve bireysel eserler olan şiirlerimize ve dramlarımıza gelince; Sophocle'un veya Homeros'un başyapıtları içinde onlarla karşılaştırılabilecek bir şey yoktur inanın. Eskiden canlı olan doğanın bugün tükenmiş türleri ressamlarımız ve heykelcilerimiz için ne ise, eski insan doğasındaki sönmüş ve tükenmiş duygular da odur, dram yazarlarımız için. Kıskançlık, tutku, ihtiras, yurtseverlik, bağnazlık, fanatizm, savaş öfkesi, yüceltilmiş aile sevgisi, ismin verdiği gurur ve kibir: Kalbin artık sönmüş olan tüm bu tutkularını sahnede canlandırdıklarında, artık kimseyi ne ağlatıyor ne de titretiyorlar; kaya duvarlar üzerine çizilen heraldik[1] tarzdaki kaplanlar ve aslanlar da, çocuklarımızı korkutmuyor artık. Ancak, bambaşka bir biçimde akıl yürüten yeni bir söyleyişle, bize eski dillerini konuşuyor bu tutkular ve doğrusunu söylemek gerekirse, yeni tutkularımız ve yeni ihtiraslarımızla dile gelen büyük bir çalgıdan başka bir şey değiller. Bin

[1] Armacılık, armacılığa değgin. (Çev.)

bir şekilde yaşansa da bir tek tutku vardır oysa, tıpkı yukarda tek bir güneş olduğu gibi; bu aşktır, ruhumuzun ruhu, sanatımızın yuvası olan aşk. Gerçek ve değişmez bir güneştir bu; tutkuları gençleştirmek için, onları tanın renkleriyle yeniden altına boyamak için, yahut eski kalp atışlarına benzeyen ve evvel zamanın küçük mahlukları olan gün batımlarıyla onları yeniden kızıla boyamak için, dokunmaktan ve canlandırmaktan bıkmayan bir güneştir bu; bir zamanlar tek bir ışın ya da tek bir parıltı, eskiden bahar dediğimiz şu aldatıcı ve çekici doğaüstü olayı, yani çiçeklerle dirilmiş olan eski bitkilerin bu şiirsel anımsayışını gerçekleştirmek için yetiyordu ya şu eski güneşe; işte aynen öyle...

Bu yüzden, az önce övgüyle bahsettiğim her şey paha biçilmezdir bizim aydınlarımız için; tabii, taş kalpli değillerse eğer. İçten ve adil bir şeyler için tüm güç ve hokkabazlık numaralarını gösterirlerdi herhalde. Yüce ve güzel düşüncelerde, sahne oyunlarında, cesur ve uyumlu yeniliklerde aradıkları ve bulduklarında diz çöküp taptıkları şey, mutlu aşkın, acı çeken aşkın ve ölmekte olan aşkın dile getirilmemiş en küçük bir anının ve derin aşkın fark edilmemiş en küçük bir nüansının iz bıraktığı yarım bir mısra, bir dize veya kısa bir pasajdır çoğu zaman. Böylece, insanlığın başlangıcında, tanın veya alacakaranlığın her rengi ve günün her saati, ona adını veren kişi için, kısa zamanda müritleri, papazları ve tapınakları olan yeni bir Güneş Tanrı oldu. Eski aşk ozanları gibi, heyecanı ve sansasyonu uzun uzadıya anlatmak bir şey değil bizim için; zor ve övgüye değer olan ise, acının son kertesinde, gizemcilerimizle birlikte, bu denizin incilerini, hayranlık verici çiçeklerini devşirmektir ve kendi gözlerinde ruhu zenginleştirmektir. Saf ve temiz şiirimiz derin psikolojimizle birleşir böylece. Biri Tanrısal esini, diğeriyse dogmasıdır aynı inancın.

Peki, buna inanıyor muyuz bizler? Güzelliğine, sergilediği uyuma ve eşsiz lütfuna rağmen, toplumumuzda da boyun eğ-

meyenler ve direnenler var. Bizim an ve üstün özümüze doyduklarını ve aşırılıklarla dolu bu zorlu toplumdan alınabilecek bir şeyin kalmadığını söyleyen kimi aykırı insanlar var, şurada burada. Güzelliğimizi fazla donuk ve mutluluğumuzu fazla sakin buluyorlar. Sırf hoşlarına gitsin diye, ışığımızın gücünü ve renklerini değiştiriyoruz bazen ve dar geçitlerimizde serin meltemler estiriyoruz ama nafile; bulutsuz ve gecesiz günümüzün, mevsimsiz yılımızın ve köysüz şehirlerimizin monoton olduğunu söylemeye devam ediyorlar. Tuhaf olan şu ki, Mayıs ayı geldiğinde, sadece olağan zamanlarda duydukları bu sıkıntı ve keyifsizlik bulaşıcı hale geliyor ve neredeyse herkese yayılıyor. Bu yüzden yılın en melankolik ve en aylak ayıdır mayıs ayı. İnsanın içini karartan sonsuz göklerden ve donmuş topraktan kovulmuş olan bahar, bizim gibi yerin altında sığınacak bir yerler aramış dersiniz sanki; ya da daha doğrusu, başıboş gezen hayaleti ikide bir bizleri ziyarete geliyor ve saplantılarıyla bizleri rahatsız edip işkence çektiriyor adeta. O zaman, müzisyenlerin sitesi dolup taşar ve müzikleri o kadar hoş, o kadar kederli ve öylesine umutsuz ve yürek parçalayıcı hale gelir ki, sevgililerin el ele tutuşup kanlı ve ölümcül gökyüzünü görmek için yeryüzüne çıktıklarını görürsünüz kimi zaman. Bu arada, yakın zamanlarda yanlış bir alarm verildiğini de söyleyeyim unutmadan; güneşin yeniden canlandığını ve buzları erittiğini gördüğünü iddia eden sanrılı biri neden olmuştu buna. Bu haber üzerine, ki hiçbir şey doğrulamadı bunu, insanlar heyecana kapıldı ve gelecek çıkış planlarına sempatiyle bakmaya başladılar; suni bir hoşnutsuzluğu kışkırtmaktan başka bir şeye yaramayan sağlıksız ve yıkıcı hayallerdi bunlar. Bereket versin ki, bilginlerden biri, unutulmuş arşivlerin gizli bir köşesinde yaptığı aramalarla, eski bir koleksiyoncunun bir araya getirdiği büyük bir fonografik ve sinematografik tiyatro kitabı buldu bir gün. Fonograflar ve sinematograflar tarafından kombine olarak *oynanan* bu tiyatrolar, birbiriyle uyumlu görüntülerin eşlik ettiği tüm eski doğa

seslerini yeniden duymamıza neden oldular bir anda; gök gürültüsü, rüzgârlar, seller, tan sökümünün uğultuları, kartalların bağırışları ve bülbülün uzun iniltisi yükseliyordu, bin bir türlü gece fısıltısı içinde. Başka bir çağın, tükenmiş türlerin ve artık yok olmuş olan şeylerin böyle sesli ve görsel olarak yeniden canlanması üzerine, eski rejime dönmeyi savunan ateşli taraftarlar arasında büyük bir düş kırıklığı ve büyük bir şaşkınlık yaşandı. Zira insanların o zamana kadar şairlerin, romancıların ve hatta en natüralistlerinden yazarların söylediklerine dayanarak inandığı şeyler değildi bunlar hiç de; pek hoş olmayan ve özlenmeye pek de değmeyen bir şeydi bu. Özellikle bülbülün şarkısı, gerçek bir hayal kırıklığına neden oldu; hakkında söylenen onca şeye rağmen ve onca tanınmışlığına rağmen, kendisini böylesine değersiz göstermiş olmasına kızıyordu insanlar. Kuşkusuz, konserlerimizin en kötüsü bile, büyük bir orkestrayı andıran bu sözde doğal senfoniye göre, daha çok müzikal ve çok daha hoştur.

Bu ilk ve tek başkaldırı denemesi, eski yönetimlerin bilmediği ustalıklı bir yöntemle bastırılmış oldu böylece. Umarız bu son olur! Yine de bazı anlaşmazlık tohumları toplumumuza sızmaya başlıyor ne yazık ki! Ve ahlakçılarımız, ahlakımızdaki ve davranışlarımızdaki gevşemenin belirtisi olan kimi işaretleri kaygıyla izliyorlar. Özellikle de nüfusumuzun yayılışı, yapılan birçok kimyasal buluştan sonra, çok kaygı vericidir. Yapılan bu buluşlar üzerine, taşlardan ekmek yapılacağını ve artık erzaklarımızı tutumlu kullanmak veya bakılacak kimselerin sayısını sınırlı tutmak için sıkıntıya girmeye gerek kalmayacağını söylemekte pek acele etti insanlar. Çocukların sayısı artarken, başyapıtlar azalıyor giderek. Bu içler acısı gidişatın, kısa zamanda durmasını ümit edelim. Eğer, değişik buzul çağlarından sonra olduğu gibi, güneş yine baygın uykusundan uyanır ve gücüne yeniden kavuşursa, dileyelim ki, nüfusumuzun sadece küçük bir kısmı, yani en uçarı ruha, en ele avuca sığmaz kalplere sahip

olanlar ve çaresiz evlilik hastalığına yakalanmış olanlar, gökyüzündeki bu iyileşmenin sunacağı açık ama aldatıcı avantajlardan yararlansın ve yukarıya, ölümcül havaların sunduğu özgürlüğe doğru atılsın! Ama eğer güneşin ilerlemiş yaşını veya yaşlılığının nüksetmesi tehlikesini düşünürsek, bu pek mümkün değildir. Ve bu pek arzu edilebilir bir şey de değildir aynı zamanda. Yüce babamız Miltiade'ın ardından tekrar edelim: Ne mutlu sönmüş yıldızlara! Yani uzaydaki yıldızların hemen hemen hepsi! Bitkiler için çiçek neyse, yıldızlar için de ışık odur, demişti Miltiade, haklı olarak. Çiçek açtıktan sonra, meyve verir onlar. Böylelikle, yayılmaktan ve sonsuz boşlukta güçlerini harcamaktan yorgun düşen yıldızlar üstün hayat tohumları devşirirler, onları derin bağırlarında yeşertip yaşatmak için. Sayıları nispeten daha az olan, yanmaya devam eden ve Miltiade'ın ısı ve ışık çılgınlıkları dediği şeyi henüz üzerlerinden atamamış olan bu dağınık yıldızların boş ve aldatıcı parıltısı, ilk insanların sonsuz sayıdaki bu karanlık yıldızları düşünebilmelerini neredeyse imkânsız kılıyordu, ki bu ışıma ve yayılma da bu yıldızların yelkeniydi aynı zamanda. Ama bizler; bu büyüden ve yüzyılda bir olan bu optik yanılsamadan kurtulmuş olan bizler, insanlar arasında olduğu gibi yıldızlar arasında da en parlakların daima en iyiler olmadığına; aynı nedenlerin, başka yerlerde, başka insanlıkları, kendi dünyalarının derinliklerine çekilmeye ve orada barış içinde, benzersiz bir özgürlük ve arılık içinde, kaderlerinin mutlu seyrinin peşinden gitmeye zorlayan aynı sonuçları doğurduğuna ve nihayet, yeryüzünde olduğu gibi, gökyüzünde de gizli bir mutluluğun olduğuna, sıkı sıkıya inanmaya devam ediyoruz.

Evren soluk alıyordu. Biraz esniyordu kuşkusuz ama ilk defa büyük bir barış içinde, insanların neredeyse karşılıksız olarak faydalandığı büyük bir zenginlikle, şiirdeki ve sanattaki büyük gelişmeyle ve özellikle de lüks içinde parlıyor, ışık saçıyordu ve dünya böyle bir şeyi ilk defa görüyordu. İşte böyle bir anda, büyük bir Eiffel Kulesi şeklinde yeniden inşa edilen Babil kulesinde yapılan astronomik gözlemlerle tespit edilen, yeni ve görülmemiş derecede büyük bir tehlike işareti, büyük bir şaşkınlık ve hayranlık içinde olan topluluklar arasında yayılmaya başladı...

ISBN 975-584-200-4